

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra historie

Dušan Michalík

MĚSTO ŠTERNBERK A MNICHOVSKÁ
DOHODA

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.

OLOMOUC, 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně a pouze na základě citovaných pramenů a literatury.

V Olomouci dne 4. května 2021

Dušan Michalík

Poděkování

Předem bych chtěl poděkovat paní profesorce Janě Burešové za nasměrování k vhodnému tématu, vedení mé práce, čas a cenné připomínky, panu docentu Janu Stejskalovi za nosné náměty a dále pracovníkům Státního okresního archivu v Olomouci a všech olomouckých knihoven za pomoc při shánění materiálů i v této složité době.

Obsah

1	Úvod.....	6
1.1	Představení tématu.....	6
1.2	Základní prameny.....	8
1.3	Základní literatura.....	10
2	Česko-německé vztahy v meziválečném Československu.....	16
2.1	Základní pojmy.....	16
2.2	Postavení Němců v první republice.....	16
2.3	Německá politická reprezentace.....	17
2.4	Obecné příčiny mnichovské krize.....	18
2.5	Horké září 1938.....	20
2.6	Sudetoněmecký odpor.....	23
2.7	Dění na mezinárodním poli.....	23
3	Město Šternberk.....	26
3.1	Stručná charakteristika a historie města do r. 1918.....	26
3.2	Šternberk v letech 1918–1938.....	26
3.2.1	Šternberk v novém státě.....	26
3.2.2	Krvavé události 4. března 1919.....	27
3.2.3	Dopady hospodářské krize.....	28
3.2.4	Vztahy mezi Čechy a Němci.....	29
3.2.5	Demografická charakteristika šternberského obyvatelstva.....	29
3.2.6	Prvorepublikové volby ve Šternberku.....	30
3.2.7	Spolkový a kulturní život.....	32
3.3	Šternberk v roce 1938.....	33
3.3.1	Období leden–květen.....	33
3.3.2	Obecní volby a léto 1938.....	36

3.4	Šternberk v mnichovské krizi	38
4	Mnichovská dohoda	46
4.1	Průběh konference	46
4.2	Důsledky konference	46
4.3	Obsazování území	47
4.4	Dlouhodobé důsledky Mnichova	48
4.5	Důsledky mnichovské dohody pro Šternberk	49
4.6	Připojení k Říši	51
5	Srovnání Šternberka s obecnou historickou charakteristikou	53
5.1	Předmnichovský vývoj	53
5.2	Rok 1938 (leden–srpen)	54
5.3	Šternberk v sudetské krizi	54
6	Závěr	57
7	Přehled pramenů a literatury	59
7.1	Prameny	59
7.2	Literatura	60
8	Resumé	63

1 Úvod

1.1 Představení tématu

Mnichovská dohoda patří k základním milníkům českých moderních dějin. Výzkum v této oblasti vede k lepšímu poznání historického vývoje česko-německých vztahů a odkrývá důležité otázky naší národní identity. Odkaz mnichovské dohody je v české společnosti podle mého názoru stále živý a do jisté míry je jedním z hlavních určujících faktorů našeho vztahu s naším historicky nejbližším národem – Němci. V problematice vývoje vzájemných vztahů mezi Čechy a Němci, kteří již od středověku obývali stejná území, představuje Mnichov zásadní zlom, protože došlo k definitivní odluce obou národů a ke znemožnění jejich budoucí státoprávní koexistence v jednom státním útvaru. I z hlediska mezinárodních vztahů se jedná o důležitý bod evropského meziválečného vývoje. Nejedná se pouze o problém politický, jelikož rozhodnutí mnichovské konference na mnoho budoucích let určilo osud milionů lidí. Její význam je mnohem hlubší. Důkaz o tom, že odkaz Mnichova stále rezonuje, je jeho negativní historická zkušenost, která měla a podle mého názoru stále má nemalý vliv na budování československé, resp. české zahraničně politické orientace, což se táhne celými dějinami od druhé světové války po dnešek.

Město Šternberk mělo od pobělohorských dob až do odsunu německého obyvatelstva v letech 1945–1947 jednoznačně německý charakter a dá se předpokládat, že město prošlo v září a v říjnu 1938 dramatickým vývojem srovnatelným s děním na ostatních místech československého pohraničí. Můžeme předpokládat, že převládající německý duch ve městě mohl zapříčinit velkou míru agresivity vůči představitelům československé státní moci, českému obyvatelstvu a případným německým antifašistům, komunistům apod.

Tok událostí ve Šternberku a radikalizace německého obyvatelstva mohly nabrat zvlášť krvavý a dramatický průběh, jelikož při demonstraci proti vzniku československého státu 4. března 1919 se Šternberk stal druhým městem z celé republiky s nejhorší bilancí zemřelých. Vzhledem k tomu, že k průběhu událostí 4. března 1919 ve Šternberku se badatelé vyjádřili ve větší míře, považuji za zajímavé se věnovat i výzkumu událostí, které provázely poslední chvíle meziválečného Československa. Vzhledem k negativnímu postoji, který Němci projevovali při vzniku republiky, mě

zajímá, do jakých důsledků tato nespokojenost zašla při zářijových a říjnových událostech roku 1938 a zda se průběh událostí vymykal obecné širší historické charakteristice. Badatelská otázka tedy zní, do jaké míry město Šternberk zapadá či nezapadá do obecné širší historické charakteristiky, která je vykreslena v základních titulech odborné literatury.

Přínosem práce může být i výzkum věnovaný většinově německému městu, což souvisí s tzv. mnichovským traumatem, které podle mého názoru doposud v české společnosti rezonuje jako akt ponížení a velké národní potupy. Pohled na mnichovské trauma, dobovým tiskem označované jako druhé Lipany či Bílá hora, může nabýt zcela jiných rozměrů, pokud na tuto historickou problematiku budeme nahlížet prizmatem většinově německého města. Dále by práce mohla posloužit k pozvednutí povědomí o několikasetleté přítomnosti německého národnostního elementu na střední a severní Moravě, a v českých zemích vůbec, a na výdobytky sdíleného česko-německého soužití, které, byť byly poznamenány krvavými střety, neměly vždy nutně negativní dopad, na což široká veřejnost někdy zapomíná.

Po představení zkoumaných pramenů a literatury v práci nejdříve představuji přehled nejdůležitějších událostí vedoucích k mnichovské krizi, tj. obecné charakteristiky soužití Čechů a Němců v meziválečném Československu, dále průběh událostí v dramatickém září roku 1938 a událostí bezprostředně po přijetí závěrů mnichovské konference na základě studia odborné literatury pro shrnutí kontextu a vyčlenění základního tematického rámce práce. Odborná literatura výjimečně slouží ke komparaci s děním v jiných pohraničních městech a obcích. Tomuto účelu je vyčleněna celá druhá kapitola.

V další kapitole se zabývám samotným městem. Pro lepší pochopení a představení průběhu roku 1938 ve Šternberku jsem považoval za důležité po představení základní historicko-geografické charakteristiky města shrnout historii Šternberka do roku 1918 a dále se zaměřit na soužití Čechů a Němců v podmínkách první republiky. Hlavní náplní práce je pokus o historickou mikrosundu do života města Šternberka v září a na začátku října 1938 na základě studia českých, a především německojazyčných dobových pramenů. Ve čtvrté kapitole se zabývám samotnou mnichovskou dohodou a jejími důsledky. Nejprve shrnuji nejdůležitější poznatky na základě odborné literatury a potom její bezprostřední vliv na město v prvních říjnových dnech až po konečné obsazení

Šternberka německou armádou a připojení k Říši. V závěrečné kapitole uvádím výsledky výzkumu, tj. srovnání mezi představenými obecnými historickými konotacemi a průběhem událostí ve Šternberku.

1.2 Základní prameny

V práci pracuji výhradně s prameny uloženými ve Státním okresním archivu v Olomouci a v Zemském archivu v Opavě a dobovým periodickým tiskem ze září roku 1938, jehož jednotlivé výtisky jsou uloženy v archivu Vědecké knihovny v Olomouci.

Prvním druhem zkoumaných pramenů a základním opěrným bodem pro nadcházející výzkum jsou městské kroniky. Pokud se chci zaměřit na rekonstrukci událostí a představit srozumitelný průběh kritických dní, které město Šternberk prožívalo v dramatických předmnichovských a pomnichovských dnech, jsou tyto prameny nezastupitelnou součástí výzkumu.

K dispozici jsou dvě. První kronikou je *Pamětní kniha města Šternberka* šternberského občana-národopisce Josefa Valíčka, ve které jsou zpracovány dějiny města od jeho založení do roku 1950 s tím, že největší pozornost je věnována právě období první republiky a nacistické okupace. Kronika je psána retrospektivně, dopsána byla v roce 1958. Vzhledem k dataci jejího vzniku je silně poznamenána komunistickou ideologií a její obsah musel být podroben tvrdé cenzuře. I z tohoto důvodu jsou zápisy koncipovány způsobem, aby vykreslily prokomunistický způsob interpretace historických událostí a zaměřily se na aktivitu německých a českých levicových sil ve městě. Přesto zápisy vztahující se k roku 1938 nepokládám za bezcenné, jelikož slouží minimálně k podání základních faktů, které jsou v kronice sice různě hodnoceny, mohu na nich však dále stavět a vytvářet vlastní představu. Z této kroniky většinou vycházeli další autoři zpracovávající šternberské dějiny před rokem 1989.

V přímé opozici k prvnímu prameni stojí kronika města psaná německy, která zaznamenává období 1937–1940. Kronika byla rovněž psána retrospektivně v roce 1940. Text vznikl zřejmě „na objednávku“ od vedení města, aby vylíčil statečný boj šternberských Němců za sebeurčení proti československé státní zvlí. Autorkou byla ředitelka šternberské německé školy a od roku 1938 členka Sudetoněmecké strany Anna Spundová. Období vzniku napovídá, že text je veden silně proněmecky a pronacisticky, přesto je klíčovým pramenem pro tento výzkum, jelikož představuje dějiny zkoumaného

období mnohem detailněji než první kronika, byť z německého pohledu s případným silným ideologickým zabarvením. Jelikož jsou události líčeny z druhé strany, z pohledu příslušnice druhého docela jiného názorového proudu, nabízí nesmírně zajímavou možnost komparace. Vysoká míra ideologizace rovněž úplně nedegraduje její důležitost.

Dalším pramenem jsou zachované zápisy ze zasedání městského výboru z roku 1938. Zápisy referují spíše o provozně-materiálních záležitostech a formalitách. Slouží především jako ilustrace tehdejších události a nabízí lepší vzhled do konfliktů mezi Čechy a Němci ve druhé polovině třicátých let. Dále jsem využil dostupných pramenů z agendy Okresního úřadu Šternberk.

Kroniky školských ústavů, především v menších městech a obcích, kromě zpráv o běhu školního roku často dokáží i dobře reflektovat život v daném městě či vesnici. Využil jsem tedy kroniku českého gymnázia a dostupných dokumentů německého reálného gymnázia. Jejich přínos v tomto výzkumu sice není nikterak zásadní, přesto mohou vhodně doplnit zjištěné poznatky.

Záříjové události byly poznamenány četnými útoky německých ozbrojených složek na příslušníky československé státní moci, proto jsem se chtěl blíže seznámit s dostupnými prameny dokumentujícími trestnou činnost. Přínosným pramenem je i dochovaný trestní rejstřík četnického stanice ve Šternberku, bohužel kriminální delikty z kritických záříjových dní roku 1938 v něm úplně chybí nebo byly u daných provinilců vymazány. V archivu je k dispozici i fond městské policie, který ovšem také neobsahuje žádné informace o nárůstu kriminality ve zkoumaném období. Rovněž úplně chybí prameny k Sudetoněmecké straně nebo jsou jen velmi torzovité.

V archivu se uchoval dokument – vyhláška, která hovoří o národnostním či ideovém útisku zaměstnanců ve šternberských podnicích.

Významným pramenem je i periodický tisk, který pojednával o aktuálním dění ve městě. Pro tento účel jsem zvolil záříjová čísla šternberského týdeníku *Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien*.

V menší míře jsem využil i příslušný svazek edice pramenů *Protifašistický a národně osvobozenecký boj českého a slovenského lidu 1938–1945* a samozřejmě samotný text mnichovské dohody.

1.3 Základní literatura

Problematika mnichovské dohody byla v minulosti mnohokrát zpracována a bylo na ni nahlíženo z různých úhlů. V období komunistické totality byla symbolem zrady západních spojenců a vhodně posloužila komunistické argumentaci pro přiklonění zahraniční politické orientace poválečného Československa na Sovětský svaz. Tento fakt se projevil v historiografii, a především v budování základního historického povědomí o Mnichovu u dalších generací. Kritičtější historiografický pohled na mnichovské události přinesla šedesátá léta, ale definitivně nový vítr do diskuse nad příčinami a důsledky mnichovské konference a událostmi k ní vedoucími vnesla až sametová revoluce a možnost kritičtějšího pohledu na věc. Otevřel se tak nový směr historického bádání, osvobozený od ideologicky zabarvené komunistické interpretace. Ten nebere důsledky mnichovské konference apriori jako „zradu našich západních spojenců“, ale spíše jako logický důsledek tehdejších mezinárodně politických vztahů. Produkce z porevoluční historiografie patří k základním opěrným bodům teoretické části.

Vlivu mnichovských událostí, jejich dopadem na české dějiny a jejich pozdější různorodou interpretací v širších souvislostech se věnoval Bořivoj Čelovský v knize *Mnichovský syndrom* z roku 1997. Zabývá se i shrnutím historiografické produkce a novými směry, které byly vneseny do debaty nad jejím historickým významem po uvolnění poměrů v devadesátých letech, včetně snahy o narovnání vztahů a traumat po negativních historických zkušenostech mezi oběma národy.

Stejný autor se problematice mnichovské dohody věnuje ve stejnojmenné publikaci z roku 1999. Jejím hlavním přínosem je vsazení mnichovských událostí do kontextu mezinárodní politiky. Události jsou zde líčeny den po dni, někdy i hodinu po hodině, a nabízí komplexní přehled základních i rozšiřujících událostí mnichovské krize a jejího vnímání na mezinárodní politické scéně.

V roce 1990 vyšla první práce vzniklá na vzájemné kooperaci českých, německých, ale i maďarských, polských, ruských a izraelských historiků *München 1938. Das Ende des alten Europa* otevírající nový pohled a nové možnosti zkoumání mnichovské problematiky po sametové revoluci. Práce je souborem příspěvků jednotlivých historiků, v nichž se detailně zaměřují především na příčiny a meziválečný vývoj. Zkoumají především vzájemné česko-německé vztahy. Nabízí i pohled ostatních národů na tuto problematiku, především Maďarů, Rusů a Poláků.

Mnichovskou dohodou, jejími příčinami, a především její stopou v dalších českých a československých dějinách se zabývají autoři Jan Kuklík, Jan Němeček a Jaroslav Šebek v díle *Dlouhé stíny Mnichova*.

Ve sborníku Jana Němečka *Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě* je na mnichovské události nahlíženo z časového odstupu. Příspěvky ve sborníku se nezabývají výčtem dějinných událostí, spíše se zaměřují na vybrané fenomény mnichovské krize, jako je armáda, historické stereotypy pojící se s mnichovskou dohodou, vyrovnání se s Mnichovem v poválečném období, mezinárodní aspekty a zainteresovanost jednotlivých evropských států, vliv na českou kulturu a společnost a pohled mezinárodního práva.

Sborník příspěvků *Das Münchner Abkommen von 1938 in europäischer Perspektive*, který sestavili němečtí historikové Jürgern Zarusky a Martin Zückert, je tvořen z příspěvků rozebírajících mezinárodní vztahy, vybrané fenomény záříjové krize, pomnichovský vývoj v Říšské župě Sudety i historiografickou perspektivu nad tímto obdobím po skončení druhé světové války. Na rozdíl od jiné literatury věnuje samostatné příspěvky i odporu minoritních německých spolků a politických stran proti nacismu v době mnichovské krize.

Jednou z prvních prací, která na události roku 1938 bezprostředně reagovala, byla kniha *Sudetendeutschland marschiert* autorů Hanse Krebse a Siegfrieda Zoglmana vydaná v Berlíně roku 1939. Text je koncipován jako „příručka“ pro říšské Němce. Je v ní představeno území Sudet, historie sudetských Němců, a především je zde ideologicky vhodně představen boj sudetských Němců za své sebeurčení.

V publikaci *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938–1939* od autora Jana Bendy je na problematiku roku 1938 nahlíženo prizmatem uprchlických vln a útlakem protiněmecky a protinacisticky smýšlejících obyvatel, které jsou jednou z hlavních charakteristik mnichovských a pomnichovských událostí. Autor se rovněž zabývá následným útlakem českého obyvatelstva ve vzniklé Říšské župě Sudety.

Naprosto zásadní a shrnující publikací mapující události roku 1938 je rozsáhlá monografie německého historika Detlefa Brandese *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*. Publikace líčí všechny důležité události odehrávající se na celostátní či mezinárodní

úrovni, které vedly až k rozpadu Československa, přičemž neopomíjí ani klíčový význam mezinárodních vztahů.

Násilnostmi a vzpomínkami pamětníků tragických událostí z podzimu 1938 ze severní Moravy se zabýval Petr Procházka v publikaci *Příběhy z pohraničí* z roku 2007.

Práce Jana Kuklíka a Jana Gebharta *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality* se ve svých úvodních kapitolách věnuje událostem vypuklým bezprostředně po podepsání mnichovské dohody a následnému dlouhému procesu vyjednávání o stanovení nové hranice mezi Říší a Československem.

Problematiku sudetských Němců od začátku 20. století líčí Emil Hruška v monografii *Sudetoněmecké kapitoly*. Práce velmi detailně popisuje vývoj česko-německých vztahů v období první republiky, vývoj německého nacionalistického tábora, etablování Sudetoněmecké strany a osobnost Konráda Henleina a dalších sudetoněmeckých vůdců. Velmi detailně rovněž popisuje události ze září 1938 v československém pohraničí, kdy se zabývá jednotlivými krvavými incidenty, které měly bezprostřední vliv na další vývoj. Na rozdíl od dalších autorů sleduje i problematiku sudetských Němců v poválečném období. Stejný autor vydal i publikaci *Boj o pohraničí. Sudetoněmecký Freikorps v roce 1938*, kde se blíže zabývá problematikou násilí ze strany této sudetoněmecké teroristické organizace a krvavými útoky na představitele československé státní moci a českého národa v pohraničí s důrazem na detailní rozbor nejdramatičtějších událostí ve vybraných, především západočeských městech.

Rozsáhlá syntéza mapující české dějiny – *Velké dějiny zemí Koruny české* – se problematice mnichovské dohody věnuje ve svém 14. a 15. a svazku autorů Antonína Klimka, Jana Gebharta a Jana Kuklíka. Ve 14. svazku je poměrně detailně popsána mnichovská krize a její příčiny. Autoři se věnují spíše mezinárodní politice a nahlízejí na krizi prizmatem mezinárodních vztahů, o regionální specifika a české pohraničí se zajímají méně. V prvních kapitolách 15. a svazku je věnována pozornost základním faktům tykajícím se událostí bezprostředně po podpisu dohody a obsazování pohraničí.

Mnichovské, a především pomnichovské události reflektuje a přináší vzhled do problematiky rozsáhlá práce autorů Václava Kurala a Zdeňka Radvanovského „*Sudety*“ *pod hákovým křížem*.

Václav Kural je i autorem monografie *Češi, Němci a mnichovská křižovatka* z roku 2002. Shrnuje zde nejdůležitější události roku 1938 z hlediska mezinárodního i celostátního, ale uvádí i velké množství citací z důležitých pramenů úředního charakteru, dopisů a zápisů z důležitých jednání atd.

Ještě předrevoluční dílo *Československý rok 1938* Roberta Kvačka z roku 1988 charakterizuje zajímavý vhled nejen na problematiku dramatických událostí roku 1938, ale především sonda do života tehdejší, převážně české, společnosti a její autentické reakce na tyto události.

Polský historik Piotr Maciej Majewski představil v roce 2014 rozsáhlou monografií *Sudetští Němci 1848–1948. Dějiny jednoho nacionalismu*. Dílo je svým zpracováním zásadní pro pochopení česko-německých konfliktů ve 20. století. V monografii přehledově popisuje hledání sudetoněmecké národnostní identity, kořeny svárů Čechů s Němci svým původem již z 19. století, vzájemné nepochopení a odcizování se v meziválečném období, která vyústila v mnichovskou tragédii a odsun.

Německý historik Volker Zimmermann se v díle *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938–1945)* zabývá v úvodu knihy i problematikou vnitřního vývoje sudetoněmeckého tábora do roku 1938. Události září roku 1938 jsou zde velmi logicky a přehledně představeny.

Jiří Plachý vydal ve Vojenském historickém ústavu dílo *Nástin personálních ztrát československé armády v době od 21. května 1938 do 31. března 1939*. Publikace informuje o padlých československých vojácích během událostí kolem sudetské krize, druhé republiky a okupace zbytku českých zemích. Dílo může sloužit jako pomůcka při výzkumu regionálních dějin.

Jednou z prvních historiograficky obsáhlých a důležitých publikací je dílo *Nacistická pátá kolona* od Jaroslava Koutka z roku 1962. Autor se zaměřuje na etablování Henleinova hnutí a sudetoněmeckou propagandu. Dále věnuje větší pozornost diverzním akcím a systematické špionáži ze strany SdP ve prospěch Německa a úloze tajných agentů v krizovém roce 1938. Jazyk autora je silně poznamenaný dobou svého vzniku, aby ideologicky vyhovoval tehdeším požadavkům.

Dějiny Šternberka, byť přirozeně město svou bohatou historií v minulosti lákalo místní badatele ke zpracování jeho dějin, dosud nebyly zpracovány v odborné

historiografické monografii. Uvedené tituly jsou spíše populárně naučné, přesto neztrácejí na významu a je potřeba je do práce zahrnout.

K autorům zabývajícím se dějinami města v minulosti patřil národopisec Karel Morav a Josef Valíček, který v roce 1970 vydal krátkou informativní brožuru *Z minulosti a současnosti města Šternberka*, a v současnosti je to především Vlasta Hlůzová. Autorka se v publikaci *Stopami šternberské historie* z roku 2011 snaží zachytit stručné a přehledné dějiny města a okolních obcí z mnoha úhlů (politika, hospodářství, kultura, spolkový život, zdravotní a sociální poměry, historické památky atd.). Stejná autorka se historii města okrajově věnuje i v díle *Šternberské ulice*. Vyдалa i publikaci k problematice dějin druhé světové války *Šternberk za 2. světové války*, kde věnuje i jistou pozornost mnichovským událostem. Vlasta Hlůzová se pokusila zachytit i výběrové vzpomínky šternberských obyvatel či dalších osob, které jsou svými životními osudy spojené s dějinami města a jeho okolím, v publikaci *Stopami jednoho století. Mozaika příběhů a událostí ze století světových válek*. Životní osudy slouží jako drobná ilustrace k dějinám města a zrcadlí se na nich soupeření českého a německého obyvatelstva především v meziválečném období, jelikož publikace vznikla ke stému výročí založení ČSR.

V dějinách Šternberka ve 20. století hraje významnou roli tzv. krvavý 4. březen 1919. Toto téma s pokusem o rekonstrukci tehdejších událostí zpracovali badatelé Pavel Kreisinger a Karel Podolský ve sborníku *Rok 1919 a Československo. Postavenie a premeny periférií nového štátu v procese jeho konštituovania* editorů Petera Koval'a a Petera Švorce.

Statistické údaje o počtu obyvatel, volebních výsledcích a další demografické údaje poskytuje třetí svazek *Historického místopisu Moravy a Slezska v letech 1848–1960* od Josefa Bartoše.

Samotnou rekonstrukci šternberských událostí roku 1938 představil archivář Miroslav Koudela na třech stranách *Kulturního zpravodaje města Šternberka* z roku 1988, koncipovaného jako vzpomínka k padesátému výročí. Příspěvek je sám o sobě velmi stručný, přesto však nabízí cenný odrazový můstek k dalšímu bádání a poskytuje informace o těch nejdůležitějších událostech, které hrály v tomto období rozhodující roli.

V roce 1996 vydal olomoucký archivář Bohdan Kaňák práci *Šternberk slovem i obrazem*. Publikace sice mapuje celou historii města, ale věnuje se spíše středověkým a raně novověkým dějinám a konfliktům 20. století věnuje menší pozornost.

Dějiny města se ve druhé polovině 20. století zabývala i německojazyčná historiografie. V roce 1969 vznikla ve švýcarském Thayngenu práce k sedmisetletému výročí vzniku města. Jednotliví autoři zde představují vybrané aspekty dějin Šternberka, které zahrnují mj. lidové zvyky a obyčeje, jazykové zvláštnosti, vybrané kapitoly z dějin šternberského hradu či významné rodáky.

K pracím z regionálního okruhu patří také publikace kolektivu tří autorů Jaroslava Váni, Vítězslava Kollmanna a Martina Antoše *Šternberk. Historie-současnost-perspektivy* s četnými fotografickými přílohami z roku 1984. Publikace rovněž slouží k představě o základních kapitolách z dějin města.

Shrnutí historiografické produkce k dějinám Němců na Olomoucku ve 20. století nabídl Josef Bieberle v časopise *Střední Morava* z roku 2001.

První shrnující a obsáhlá monografie zachycující úplné dějiny města Šternberka je v současné době před dokončením a její vydání se plánuje na rok 2022.

2 Česko-německé vztahy v meziválečném Československu

2.1 Základní pojmy

Práce často pracuje s pojmy jako Sudety a sudetský Němec. Pro lepší představu považují za důležité provést základní objasnění těchto pojmů. Termín Sudety je německý výraz pro geomorfologický celek, který se shoduje s českým pojmenováním pro Krkonošsko-jesenickou subprovincii. Toto území zahrnuje oblast pohoří Krkonoš, Orlických hor a Jeseníků neboli pohraniční oblasti části severních Čech, východních Čech a severní Moravy. Nicméně z hlediska české historické tradice 20. století tímto pojmem nesprávně označujeme území českých zemí obývané Němci, tedy nikoliv jen pohraničí. Odtud pochází sousloví sudetský Němec, který zahrnuje veškeré německé obyvatelstvo žijící na území Čech, Moravy a Slezska do odsunu v letech 1945–1947. Tento termín je poměrně mladý, jelikož byl poprvé použit v roce 1903, aby se Němci žijící v českých zemích odlišili od Němců žijících v jiných částech habsburské monarchie. Termín nabyl na významu po vzniku Československa v roce 1918, protože dopomohl k vytvoření společné národnostní identity Němců žijících v Československu.¹

2.2 Postavení Němců v první republice

Ačkoliv se Československo na konferenci ve Versailles zavázalo, že německou menšinu bude respektovat při budování jejího vnitropolitického systému a správního dělení, že bude respektovat svébytné německé instituce a že německý národnostní element se bude odrážet na vnitřním uspořádání státu, po neblahých zkušenostech se separatistickými německými provinciemi z podzimu a zimy 1918–1919 panovala u nejvyšších československých představitelů značná nedůvěra vůči svým německým spoluobčanům. Němcům ani nebylo umožněno podílet se na vzniku nové ústavy z roku 1920, což mělo neblahý vliv na budoucí vývoj.²

Největším kamenem úrazu bylo právě československé správní uspořádání. Nová ústava státoprávně ukotvila Němce jako národnostní menšinu. Podle sčítání lidu z roku 1930 tvořili Němci 22,3 % obyvatelstva. Ačkoliv ústava z roku 1920 počítala s ustavením

¹ MAJEWSKI, P. M.: *Sudetští Němci 1848–1948. Dějiny jednoho nacionalismu*. Brno 2014, s. 12.

² KURAL, V. – RADVANOVSKÝ, Z.: „Sudety“ pod hákovým křížem. Ústí nad Labem 2002, s. 22.

žup, podle správní reformy z roku 1927 byla správa politických okresů tvrdě podřízena ústřední vládě a zavedla bezmocná zemská zastupitelstva, která tvořila pouhou iluzi decentralizace. Nové správní uspořádání tedy vůbec nerespektovalo německá národnostní specifika. Čeština získala podle jazykového zákona z roku 1920 absolutní přednost před němčinou jako jazyk „oficiální“ a „státní“, a to i v oblastech, kde Němci tvořili absolutní většinu. Užívání němčiny při styku s úřady bylo umožněno pouze tam, kde menšina tvořila nejméně 20 % obyvatelstva.³ Německý národnostní element byl v československé legislativě silně upozaděn. Zakladatelé nové republiky se odvolávali na právo národů na sebeurčení, ale ve skutečnosti vnitřní státoprávní uspořádání ČSR tento princip směrem k německému obyvatelstvu hrubě porušovalo.⁴

2.3 Německá politická reprezentace

Německé politické strany zprvu tvořily dva bloky – státoprávní (pozitivistický) a negativistický, který se stavěl proti československému státu a odmítal se podílet na jeho chodu. Nejvýznamnější strany tvořily Německá sociálně demokratická strana dělnická (DSAP), Svaz zemědělců (Bund der Landwirte – BdL), Německá křesťanskosociální strana lidová (DCVP), Německá živnostenská strana (DGP) a Německá demokratická svobodomyšlná strana (DDFP), do negativistického bloku patřily Německá nacionální strana (DNP) a Německá národně socialistická strana dělnická (DNSAP).⁵

Příklon sudetských Němců k nacismu je časově shodný s děním ve Výmarské republice. V roce 1933 založil Konrád Henlein Sudetoněmeckou vlasteneckou frontu. Ve stejném roce se rozpadly, resp. byly zakázány z důvodu propagace nacismu, doposud nejsilnější německé nacionalisticky orientované politické strany. Před parlamentními volbami v roce 1935 se Sudetoněmecká vlastenecká fronta přejmenovala na Sudetoněmeckou stranu (dále SdP). Od roku 1934 byla přímo finančně podporovaná z Německa.⁶ Nutno dodat, že v tomto období ještě SdP nevystupovala separatisticky, Henlein se dokonce přihlásil k loajalitě vůči československému státu a slovně deklaroval

³ KURAL, V. – RADVANOVSKÝ, Z.: *c. d.*, s. 21.

⁴ ČELOVSKÝ, B.: *Mnichovská dohoda*. Šenov u Ostravy 1999, s. 87.

⁵ MAJEWSKI, P. M.: *c. d.*, s. 191–197.

⁶ LEMBERG, H.: *Tschechen und Deutsche in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*. In: GLOTZ, P. a kol. (eds.): München 1938. Das Ende des alten Europa. Essen 1990, s. 55.

odmítavý postoj k fašismu a nacismu. V začátcích jeho hnutí byla rovněž klíčová podpora německých agrárníků, díky kterým Henleinova Sudetoněmecká vlastenecká fronta získala podporu dalších německých vrstev. Rovněž se jí podařilo přetáhnout voliče a příznivce z ostatních pročeskoslovenských politických stran a v relativně krátké době se stala politickým hegemonem mezi německými stranami, svou velikostí srovnatelná s největším československými stranami. Tento fakt jasně potvrdily parlamentní volby v roce 1935. Ve volbách získala nejvíce hlasů, ale s ohledem na volební matematiku nezískala nejvíce mandátů v poslanecké sněmovně, tudíž vládu nesestavovala.⁷

V březnu 1938 byla SdP sjednocena s německou křesťanskosociální stranou i svazem zemědělců, resp. tyto strany opustily vládu a jejich poslanci vstoupili do klubu SdP. Vyjma sociálních demokratů tak pohltila všechny německé nejvýznamnější strany.⁸

2.4 Obecné příčiny mnichovské krize

Významným milníkem, který se nakonec stal jednou z hlavních příčin vzestupu SdP a příklonu sudetských Němců k nacismu, byla hospodářská krize. Její důsledky v pohraničních oblastech byly dalekosáhlejší a ničivější než ve vnitrozemí.⁹ Podobně jako ve Výmarské republice i v Sudetech vedla hospodářská krize k politické radikalizaci obyvatelstva.

Nacistická diplomacie se v roce 1936 začala zabývat otázkou sudetských Němců. V prosinci 1937 byl hotov tzv. *Fall Grün* – plán na obsazení území obývaných Němci na jihovýchod od Říše. Hitler ve svých projevech rovněž čím dál více upozorňoval na sebeurčení 10 milionů Němců žijících za hranicemi, tj. především v Rakousku a Československu.¹⁰ Tento plán se od pozdějších německých válečných plánů lišil značnou propracovaností zohledňující válečnou politiku, psychologické vedení války

⁷ KUKLÍK, J. – NĚMEČEK, J. – ŠEBEK, J.: *Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*. Praha 2011, s. 15–16.

⁸ OELLERMANN, T.: *Die sudetendeutsche Gegner des Nationalsozialismus vom März 1938 bis zum März 1939*. In ZARUSKY, Jürgen – ZÜCKERT, Martin (eds.): *Das Münchner Abkommen von 1938 in europäischer Perspektive*. München 2013, s. 259–261.

⁹ BRANDES, D.: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*. Praha 2012, s. 31.

¹⁰ NOVÁK, O.: *Die Politik der ČSR gegenüber dem Deutschen Reich und den deutschen Demokraten ab 1933*. In: GLOTZ, P.: c. d., s. 185.

a praktické diverze (špionáž, teroristické akce apod.). Rovněž počítal s nezastupitelnou úlohou SdP.¹¹

V listopadu 1937 Konrád Henlein v dopise adresovaném Hitlerovi otevřeně uvedl, že jeho cílem je začlenění celých českých zemí do Německé říše.¹²

20. února přednesl Hitler v Říšském sněmu projev, ve kterém se přímo odvolal na německou menšinu v ČSR. Projev přenášely všechny stanice československého rozhlasu. Mnoho protičeskoslovensky smýšlejících sudetských Němců tento projev bralo jako znamení, že věci se začínají měnit v jejich prospěch.¹³

12. března došlo k anšlusu (připojení) Rakouska k Říši. Anšlus Rakouska ještě více podnítl SdP k stupňování tlaku na československou vládu se svými požadavky. Zprávy o provedeném anšlusu vyvolaly v pohraničí četná shromáždění (největší v Chebu a Jáchymově), na kterých sudetští Němci projevovali svou loajalitu k Říši.¹⁴

Hitler na Henleinův dopis z listopadu předešlého roku oficiálně odpověděl 28. března 1938, kdy se sešel s K. Henleinem a K. H. Frankem. Oba seznámil se svým plánem, kterým chtěl za pomoci SdP rozložit Československo. Společně vypracovali taktiku kladení stále větších požadavků, které Praha nebude schopna splnit.¹⁵

Vyvrcholením těchto snah byl tzv. *Karlovarský program* z 24. dubna 1938, ve kterém SdP v osmi bodech požadovala mj. úplné zrovnoprávnění Čechů a Němců, vytvoření autonomních oblastí s vlastní německou samosprávou ve všech oblastech veřejného života a volnou propagaci nacistické ideologie.¹⁶

Manifestace 1. května 1938 byly další příležitostí ke konfliktům nejen mezi Čechy a Němci, ale také mezi příslušníky a sympatizanty SdP a německou sociální demokracií.¹⁷

¹¹ HRUŠKA, E.: *Sudetoněmecké kapitoly*. Praha 2008, s. 134.

¹² BENDA J.: *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938–1939*. Praha 2013, s. 43.

¹³ ZIMMERMANN, V.: *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety*. Praha 2001, s. 51.

¹⁴ BRANDES, D.: *c. d.*, s. 65.

¹⁵ KURAL, V.: *Češi, Němci a mnichovská křižovatka*. Praha 2002, s. 95.

¹⁶ KREBS, H. – ZOGLMANN, S.: *Sudetendeutschland marschiert*. Berlin 1939, s. 11.

¹⁷ BRANDES, D.: *c. d.*, s. 125–130.

Dalším ohniskem konfliktů byly obecní volby v květnu a červnu 1938, které provázela agresivní kampaň SdP a střety na volebních manifestacích ve městech po celé republice. Zatímco ve vnitrozemí zvítězili čeští socialisté a posílili i komunisté, obecní a městské výbory v pohraničí ovládla SdP, kterou volilo takřka 90 % německých voličů.¹⁸ 20. května vyhlásila česká vláda na základě informací o možném německém útoku částečnou mobilizaci, podle které byl povolán jeden ročník záložníků.¹⁹

Postupná radikalizace SdP se projevovala i v činnosti tzv. ordnerských formací, které byly v květnu 1938 oficiálně uznány jako *Dobrovolné ochranné služby* (*Freiwilliger Schutzdienst*, FS). Základní náplní jejich činnost mělo být udržování pořádku na stranických shromážděních. Avšak byly to právě FS, které stály za prvními srážkami v pohraničí. Výcvik jejich členů probíhal podle postupů SS a SA. Organizace byla podporována dodávkami zbraní z Německa. Jejich hlavním terčem byli přirozeně Češi, židé a němečtí antifašisté (především sociální demokraté, komunisté a někteří katolíci).²⁰

V letních měsících probíhala složitá jednání mezi SdP a pražskou vládou. SdP se dožadovala splnění požadavků *Karlovarského programu*, z nichž nejdůležitější bylo vytvoření německých autonomních oblastí v pohraničí. Po vleklých a nekonečných jednáních se Edvard Beneš 5. září podvolil a všechny sudetoněmecké požadavky přijal. Zaskočení byli nejen čeští obyvatelé, ale i vůdci SdP, kteří v té době už usilovně pracovali na budoucím úplném připojení Sudet k Německu a požadavky na autonomii v podstatě nemysleli vážně.²¹

2.5 Horké září 1938

Po ukončení neúspěšné diplomatické mise lorda Runcimana²² byly přímo na Hitlerův rozkaz spuštěny SdP systematicky naplánované provokace, které měly vést k rozložení československého státu. Po celém pohraničí probíhala v období od 5. do 11.

¹⁸ KUKLÍK, J. – NĚMEČEK, J. – ŠEBEK, J.: *c. d.*, s. 33.

¹⁹ BRANDES, D.: *c. d.* s. 137–146.

²⁰ BENDA J.: *c. d.*, s. 43.

²¹ KLIMEK, A: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIV: 1929–1938*. Praha-Litomyšl 2002, s. 613.

²² Vyslán britskou vládou 3. srpna 1938 do Československa, aby působil jako „zprostředkovatel“ v jednáních mezi československou vládou a SdP a dopomohl v řešení sporů a narůstajícího napětí.

září celá řada incidentů, kdy byly demolovány české nápisy, napadání nacističtí odpůrci, pořádány průvody, při kterých byla skandována nacistická hesla atd.²³

V pohraničí docházelo k pašování zbraní a nacistických tiskovin, k ozbrojeným srážkám s policií a četnictvem a k četným konspiračním aktivitám SdP. Ve stejnou dobu probíhal v Norimberku sjezd NSDAP.²⁴

Ve druhém zářijovém týdnu již žádná ze zainteresovaných mocností (Velká Británie a Francie; USA a SSSR zůstaly stranou) nepochybovala o Hitlerově záměru napadnout Československo.²⁵

7. září došlo k patrně vyprovokovanému incidentu v Moravské Ostravě, kdy se dva poslanci za SdP při demonstraci ohradili proti špatnému zacházení s německými vězni zatčenými za protistátní delikty a dostali se do potyčky s policií. Tento incident byl velmi obsírně reflektován v německém tisku jako důkaz agresivního českého vystupování vůči Němcům.²⁶

V sobotu 10. září dostaly všechny okresní organizace SdP „akční rozkaz“ přistoupit k demonstracím a provokacím ve velkém rozsahu.²⁷

Pomyslným vrcholem zářijových událostí bylo 12. září, kdy na sjezdu NSDAP v Norimberku přednesl Hitler rozhlasem přenášený projev. Po odvysílání projevu začaly na mnoha náměstích po celé zemi spontánní manifestace, byly vyvěšovány vlajky s hákovými kříži a němečtí obyvatelé provolávaly hesla jako „*Heim ins Reich!*“ (Domů do Říše) nebo „*Ein Reich, ein Volk, ein Führer!*“ (Jedna říše, jeden národ, jeden vůdce). Pokojné manifestace se na některých místech přelily v sabotáže a útoky na české četnické stanice, celnice a další státní úřady. Výjimku netvořily ani útoky proti Čechům, židům a německým antifašistům. Docházelo i k demolici jejich majetku, ničení českých nápisů, státních symbolů apod. Největší a nekrvavější střety během celé mnichovské krize na mnoha místech republiky se odehrály právě v tento den. Nejznámější a historiograficky nejvíce zpracovanými příklady jsou především obce v severních

²³ BRANDES, D: *c. d.*, s. 231–239.

²⁴ HRUŠKA, E.: *Sudetoněmecké kapitoly*, s. 142.

²⁵ ČELOVSKÝ, B.: *Mnichovská dohoda*, s. 271.

²⁶ KLIMEK, A.: *c. d.*, s. 618.

²⁷ HRUŠKA, E.: *Boj o pohraničí. Sudetoněmecký Freikorps v roce 1938*. Praha 2013, s. 14.

Čechách (obce Habersbirk, dnešní Habartov; Schwaderbach, dnešní Bublava nebo Gossengrün, dnešní Krajková). Nepokoje pokračovaly i v následujících dnech, rovněž především v severozápadních Čechách.²⁸

Následující den ve 13 hodin bylo v 11 pohraničních oblastech vyhlášeno stanné právo a povstání bylo potlačeno. Následoval zákaz SdP a útěk jejich vedoucích představitelů do Německa. Z uprchlých členů SdP se začaly rekrutovat ilegální teroristické oddíly *Sudetendeutsches Freikorps*, který vznikl 17. září 1938. Hlavním úkolem bylo vyvolávání neklidu a nepokojů v pohraničí. Členové SdP zajímali také německé antifašisty, sociální demokraty a komunisty a odváděli je do Německa. Tento den je z právního hlediska v mezinárodních vztazích považován za počátek válečného stavu s Německem, jelikož Německo poskytlo podporu ozbrojeným skupinám, jejichž členové vystupovali jako agresori vůči druhému státu.²⁹ Nepokojům padlo za obětí celkem 27 lidí, 16 Čechů a 11 sudetských Němců.³⁰

14. září se Henlein odebral do Berlína. SdP byla zakázána 16. září.³¹

Do nepokojů se však i zásluhou sociálních demokratů a jejich vůdce Wenzela Jaksche zapojilo pouze 16 z 49 příhraničních okresů. Klid zůstal ve velkých průmyslových centrech, tj. měst s velkým počtem dělnického obyvatelstva, které bylo z velké části jinak myšlenkově orientováno. Jedná se například o Liberec, Jablonec nad Nisou, Ústí nad Labem, Teplice a Podmokly.³²

K prvním útokům *Freikorpsu* došlo v noci z 18. na 19. září, kdy došlo k ozbrojenému útoku na celnici v Aši. Počet útoků v následujících dnech narůstal po celé československo-německé hranici. 21. září vtrhly oddíly *Freikorpsu* do Aše a město i celý ašský výběžek obsadily. Po vyhlášení mobilizace 23. září se činnost *Freikorpsu* výrazně omezila.³³

²⁸ HRUŠKA, E.: *Sudetoněmecké kapitoly*, s. 150.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ ZIMMERMANN, V.: *c. d.*, s. 55.

³¹ Tamtéž.

³² KLIMEK, A.: *c. d.*, s. 622.

³³ HRUŠKA, E.: *Sudetoněmecké kapitoly*, s. 156, 160, 162.

2.6 Sudetoněmecký odpor

Ačkoliv podpora SdP v dramatických dnech roku 1938 byla obrovská, nemůžeme všechny sudetské Němce označovat jako její příznivce. Vůdčí sílu německého protinacistického proudu reprezentovali němečtí sociální demokraté (DSAP) v čele s předsedou Wenzelem Jakschem. Jejich aktivita se nejvíce projevila při oslavách 1. máje 1938, kdy DSAP organizovala společné průvody a manifestace se svou českou obdobou i s komunisty. V jarních a letních měsících se konaly sportovní akce socialistické mládeže, při kterých se manifestovala věrnost československému státu. K dalším organizacím, které zůstaly věrné ČSR, patří sociálně demokratické odborářské hnutí a organizace *Republikanische Wehr*, která sloužila k ochraně budov sociálně demokratických spolků před ordnery. Byli tedy největší německou politickou silou, která dokázala klást výraznější odpor.³⁴

2.7 Dění na mezinárodním poli

Dění v Sudetech začalo znervózňovat západní politiky, kteří za žádnou cenu nechtěli dopustit válečný konflikt. Britská vláda se snažila o navázání kontaktu a hledání kompromisního řešení s Německem. Britský premiér Neville Chamberlain odjel 15. září na jednání s Hitlerem do Berchtesgadenu. Hitler zde zcela jasně představil své požadavky na odstoupení Sudet Německu. Chamberlain mu v ničem nebránil, jenom uvedl, že v dalších krocích se musí poradit s vládou. Další jednání bylo naplánováno na 22. září v Godesbergu. Chamberlain měl plnou podporu francouzské strany.³⁵ 18. září předali prezidentu Benešovi z Londýna nótu vzniklou na jednáních britské a francouzské vlády, ve které uložili Československu postoupit Německu všechny oblasti s více než 50% podílem německého obyvatelstva. Zároveň dodali, že Československo bude mít možnost zasednout v mezinárodní komisi, která bude řešit konečnou úpravu hranic. 21. září československá vláda návrh přijala. Po rozšíření této zprávy vypukly mezi Čechy velké nepokoje a mohutné demonstrace, které požadovaly změnu vlády, popř. nastolení vojenské diktatury. Vyvrcholením těchto nepokojů bylo odstoupení premiéra Milana Hodži a nástup vlády generála Jana Syrového.

³⁴ OELLERMANN, T.: *c. d.*, s. 250–259.

³⁵ Postavení Francie v tomto sporu bylo složité, protože na rozdíl od Velké Británie měla s Československem uzavřenou spojeneckou smlouvu.

Chamberlain odletěl 22. září na setkání s Hitlerem do Godesbergu. Na tomto jednání přednesl Hitler své požadavky a uvedl, že má podporu i Maďarska a Polska, které jsou připraveny podílet se na roztržení Československa. Dohoda, ke které dospěli před týdnem, že budou obsazeny pouze oblasti s padesáti a vyšším procentním podílem německého obyvatelstva, již neplatila. Hitler nyní požadoval zabránění celých Sudet na základě národnostního stavu obyvatelstva podle výsledků sčítání lidu z roku 1910 a rovněž „posvěcení“ plánů Maďarska a Polska na zabránění dalších území, jejichž požadavky s nimi mezitím Německo zkoordinovalo. Chamberlain nemohl s takovými požadavky souhlasit a jednání skončila neúspěchem.³⁶

I kvůli tomu nemohl dát Praze jasné stanovisko, proto 23. září byla vyhlášena všeobecná mobilizace.³⁷ Bylo povolány všechny ročníky až do věku 40 let, celkem 1,5 milionů mužů, z toho 300 000 Němců a 100 000 Poláků a Maďarů. 24. září obdržela československá vláda německé memorandum s ultimátem, ve kterém jí Německo oznámilo obsazení vytyčených území s převažujícím německým obyvatelstvem nejpozději do 1. října s tím, že na dalším území se má konat do 25. září plebiscit, ve kterém obyvatelé vyjádří svůj postoj k připojení k Německu. Tento fakt nemohl působit uklidňujícím dojmem, jelikož podpora SdP a jejího programu byla u většiny německého obyvatelstva masová, tudíž by se jednalo jen o formalitu. Československá odpověď byla jednoznačně zamítavá. Následovala složitá jednání mezi Velkou Británií a Francií, které v této fázi pouze lavírovaly mezi Československem a Německem. Mezitím pokračovaly Hitlerovy přípravy k útoku, který byl naplánován na 30. září. 28. září byly všechny strany nejbliže válečnému konfliktu, Britové i Francouzi začali činit předmobilizační opatření, ale jejich vůdci stále chtěli udržet mír za každou cenu.

Myšlenka na uspořádání mezinárodní konference se zrodila zřejmě v noci mezi 27. a 28. zářím. Zde vstoupil do hry italský diktátor Benito Mussolini, jemuž připadla role zprostředkovatele. Přesvědčil Hitlera o odložení mobilizace a 28. září odpoledne dorazila do Londýna a do Paříže pozvánka na mnichovskou konferenci. Zpráva zde vyvolala

³⁶ ČELOVSKÝ, B.: *Mnichovská dohoda*, s. 280, 289–291, 320–321, 323.

³⁷ BENDA, J.: *c. d.*, s. 52.

obrovské potěšení a byla oslavována jako diplomatický úspěch. Československá vláda se ve své nótě zaslané britské vládě 29. září od účasti na konferenci distancovala.³⁸

³⁸ ČELOVSKÝ, B.: *Mnichovská dohoda*, s. 325, 331–332, 346, 365, 369–371.

3 Město Šternberk

3.1 Stručná charakteristika a historie města do r. 1918

Město Šternberk leží 16 km severně od Olomouce na úpatí Nízkého Jeseníku. Historie Šternberka na Moravě byla a je po celé své dějiny spjata s dějinami stejnojmenného hradu, který se nachází na pahorku v centru města. První zmínku o hradu Šternberk obsahuje královská listina z roku 1269. Podle ní byl zakladatelem jistý Zdislav či Zdeslav z Chlumce z rodu Divišovců. Území měl dostat jako dar od panovníka Václava I. za zásluhy při obraně Olomouce proti vojskům uherského krále Bély IV. První zmínky o městě pod hradem pochází z roku 1296. Po Šternbercích se v roli pánů šternberského panství vystřídal rod pánů z Kravař, Berkové z Dubé a Lipé, Minsterberkové, Wirtenberkové a poslední v letech 1695–1945 Lichtenštejnové.

Celá historie města byla téměř od počátku poznamenána střety příslušníků české a německé národnosti. Od dob posledních Přemyslovců bylo území kolonizováno osadníky z přelidněných německých krajů. Poměr mezi českými a německými obyvateli se během let vyrovnal. Výrazné poněmčení následovalo v době pobělohorské. V roce 1625 byla zavedena německá úřední agenda. V průběhu dalších let zde Češi nedisponovali žádnými právy a nebyla zde ani doložena žádná česká škola. Sílicí německý nacionalismus v 19. století dobře ilustruje fakt, že ještě v roce 1909 musel každý šternberský občan složit přísahu, ve které se zavazoval „*vždy chránit německý charakter města*“. Bujel zde i živý spolkový život. Německé spolky se staly jedněmi z největších nositelů a šířitelů německého nacionalismu.³⁹

3.2 Šternberk v letech 1918–1938

3.2.1 Šternberk v novém státě

Po vzniku Československa došlo ke změně pouze v tom smyslu, že výhradně německé vedení města bylo povinno vést korespondenci s nadřízenými samosprávnými orgány pouze v českém jazyce. S tím souvisela i uzákoněná povinnost pro státní úředníky konat státní zkoušku z češtiny, což eliminovalo počet německých státních zaměstnanců

³⁹ HLŮZOVÁ, V.: *Stopami šternberské historie*. Šternberk 2011, s. 19–21.

v celém státě na polovinu.⁴⁰ Společně s dalšími kroky, které československá vláda prováděla, mělo toto rozhodnutí nepochybně další negativní vliv na růst německé nespokojenosti. Postupná čechizace probíhala i v dalších oblastech, např. od r. 1924 byly ve městě zavedeny dvoujazyčné názvy ulic.⁴¹

Počesťování zahrnovalo i oblast školství. V roce 1919 byla ve Šternberku otevřena česká státní menšinová škola, v roce 1922 měšťanská škola a od roku 1935 dokonce i české gymnázium s nižším stupněm.⁴²

Společně s Opavou, Krnovem a Šumperkem byl Šternberk co do významu a počtu obyvatel jedním z nejdůležitějších správních a hospodářských center na severní a střední Moravě s německou většinou. V době první republiky ve městě kromě městské úřadu sídlily ještě: okresní úřad, okresní soud, živnostenský úřad, berní správa, berní úřad, důchodkový kontrolní úřad, velitelství četnického oddělení a okresní četnické velitelství, četnická stanice, okresní oddělení kontroly finanční stráže, cejchovní úřad a od roku 1937 i státní policejní úřad.⁴³

3.2.2 Krvavé události 4. března 1919

Vznik československého státu byl německým obyvatelstvem vnímán převážně negativně. Němci žijící v bývalé habsburské monarchii se nechtěli smířit se ztrátou postavení vedoucí národnosti, odmítali se podvolit nově vzniklému Československu a stát se pouhou národnostní menšinou.

Důsledkem této nespokojenosti bylo vytvoření čtyř pohraničních separatistických provincií – *Deutschböhmen* se sídlem v Liberci (29. října 1918), *Sudetenland* se sídlem v Opavě (30. října 1918), *Deutsch-Südmähren* se sídlem ve Znojmě a *Böhmerwaldgau* se sídlem v Českém Krumlově a Vimperku (3. listopadu 1918). Šternberk se ocitl v provincii *Sudetenland*. V této provincii po Opavě a Krnovu tvořil třetí největší město. Nově ustanovená československá vláda v Praze nehodlala se separatistickými Němci

⁴⁰ BRANDES, D: *c. d.*, s. 25.

⁴¹ HLÚZOVÁ, V.: *Šternberské ulice*. Šternberk 2007, s. 18.

⁴² ANTOŠ, M. – KOLLMANN, V. – VÁŇA, J.: *Šternberk. Historie-současnost-perspektivy*. Olomouc 1984, s. 7.

⁴³ BARTOŠ, J.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Sv. 3, okresy: Olomouc město a venkov, Litovel, Šternberk, Moravský Beroun*. Ostrava 1972, s. 235.

o ničem vyjednávat a okamžitě zahájila vojenské obsazování. Šternberk byl obsazen 18. prosince 1918.⁴⁴

Německé provincie vznikaly, aby se mohly připojit k nově vznikajícímu státu Německé Rakousko. 4. března 1919 se poprvé ve Vídni sešlo národního shromáždění (parlament tohoto státního útvaru, jehož existence neměla budoucnost), které vzešlo z voleb 19. února. Československé úřady konání voleb na svém území zakázaly. Jako protest proti tomuto jednání svolali Němci (politicky zastoupení převážně sociálními demokraty) demonstrace ve většině měst v pohraničí. Průběh těchto událostí ve Šternberku byl jedním z nejhorších. Ve čtyři hodiny ráno se skupinka místních Němců na nádraží dožadovala zastavení práce, aby se mohli připojit ke generální stávce. Kolem osmé hodiny se hlavní události přesunuly na náměstí, kde 20 mladíků obsadilo okresní hejtmanství s československými úředníky a vyvěsili na něm německou vlajku. Místní vojáci byli zmláceni a odzbrojeni. Údaje o počtu mrtvých se v odborné literatuře rozcházejí, za nejpravděpodobnější variantu se považuje, že tyto události nepřežilo 16 civilistů a 2 příslušníci československé armády. Zraněno mělo být dalších 28 osob.⁴⁵ Tyto události měly jistě negativní dopad na soužití českého a německého obyvatelstva ve městě v následujících 20 letech, což se i potvrdilo.

3.2.3 Dopady hospodářské krize

V období dvacátých a třicátých let město procházelo bouřlivým rozvojem. Rané období první republiky provázely četné ekonomické obtíže, ale po překonání těchto obtíží zapříčiněných první světovou válkou nastalo zklidnění a hospodářský rozvoj dvacátých let. Další zásah do těžce vybojovaného klidu nové republiky způsobila hospodářská krize na počátku třicátých let. Podle novin *Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien* se Šternberk vyznačoval ve druhé polovině třicátých let největší nezaměstnaností mezi městy v celé Moravskoslezské zemi.⁴⁶

⁴⁴ KREISINGER, P. – PODOLSKÝ, K.: *Tragický 4. březen ve Šternberku s odstupem jednoho století – souvislosti, rekonstrukce událostí, důsledky*. In: KOVAL', P. – ŠVORC, P. (eds.): *Rok 1919 a Československo. Postavenie a premeny periférií nového štátu v procese jeho konštituovania*. Prešov 2020, s. 128–129.

⁴⁵ Tamtéž, s. 132–139.

⁴⁶ *Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien*, 62, 1938, č. 37, s. 3.

Podle kronikářky Anny Spundové v kronice z let 1937–1940 patřil Šternberk k hospodářskou krizí nejhůře zasažená města na Moravě. Uvádí, že pracovní-sociální postavení Čechů ve městě bylo lepší. Ve městě bylo v nejtěžším období celkem 9000 nezaměstnaných.⁴⁷ Na druhou stranu vzhledem k povaze kroniky se lze domnívat, že uvedené údaje byly spíše tendenčně zveličeny, aby co nejhůře vykreslily podmínky Němců v československém státě, čímž samozřejmě nechci popřít tíži a dopady hospodářské krize, které jistě nebyly malé.

3.2.4 Vztahy mezi Čechy a Němci

Život ve Šternberku se po krvavém 4. březnu nevyznačoval konflikty podobného rozsahu. Městská společnost se stabilizovala a byla zde patrná i snaha o vzájemné sblížení a překonávání konfliktů. Vývoj města v zásadě kopíroval vývoj nové republiky, se všemi jejími propady i pády. Město si zachovalo svůj německý charakter. Pro toto období je charakteristický (stejně jako v jiných městech v pohraničí) posilování české menšiny, jejíž podíl dosáhl 10 % obyvatelstva. Hlavním opěrným bodem českého spolkového a kulturního života ve městě byla *Národní jednota*, která si kladla za cíl rozvíjet české menšinové školství, kulturní, společenský a hospodářský život.

Významnou úlohu na sblížení Čechů s Němci hrála v meziválečném období sociální demokracie, která oba národy spojovala společnými ideami.⁴⁸

Těžkosti česko-německého soužití se začaly stupňovat, jako na většině míst ČSR, s důsledky hospodářské krize a nástupem Hitlera k moci. 24. června 1934 navštívil město Konrád Henlein. Sudetoněmecká vlastenecká fronta a posléze Sudetoněmecká strana se ve městě velmi rychle etablovaly, o čemž svědčí i výsledky parlamentních voleb z roku 1935 (viz následující kapitola).⁴⁹

3.2.5 Demografická charakteristika šternberského obyvatelstva

V roce 1930 žilo ve Šternberku 12 760 obyvatel, z toho 11 178 se hlásilo k německé národnosti a 1 346 k národnosti české (zbylých 236 se hlásilo k jiné

⁴⁷ SOKA Olomouc, fond Archiv města Šternberka 1364–1945, č. 734, inv. č. 412, *Strojopis kroniky města 1937–1940*, s. 17.

⁴⁸ HLŮZOVÁ, V.: *Šternberské ulice*, s. 14.

⁴⁹ HLŮZOVÁ, V.: *Stopami šternberské historie*, s. 23.

národnosti), což představuje 10,55 % obyvatel české národnosti. Co do náboženského vyznání obyvatel, naprostá většina se hlásila ke katolické církvi (11 832), dále k evangelické (158), československé (129), židovské (62), jiné (34) a k tomu 545 uvedlo, že je bez vyznání.

Šternberk byl současně centem šternberského politického okresu, který v roce 1930 čítal 59 060 obyvatel, z toho se 40 329 hlásilo k německé a 18 025 obyvatel k české národnosti. Politický okres Šternberk se dělil na dva soudní okresy – Šternberk a Uničov.⁵⁰ Vzhledem k významné pozici okresního střediska sídlily ve Šternberku okresní organizace politických stran i pobočky německých zájmových spolků. Lze předpokládat, že město sloužilo jako místo konání sjezdů těchto spolků, což mohlo čas od času, především ke konci třicátých let, vzbuzovat nacionální vášně.

Většina obyvatel byla zaměstnána v průmyslu či v živnostenské činnosti. Největším zaměstnavatelem ve třicátých letech byla tabáková továrna, založená v roce 1872, a tradičně nejsilnější složkou výroby byla, i když ve 20. století již značně upadající, textilní výroba a vzhledem k poloze města i dřevozpracující průmysl. Zdejší velkostatek patřil až do roku 1945 Lichtenštejnům. Nejvíce zastoupenou skupinou obyvatel byli dělníci. Dělnický charakter města se promítal i do politických preferencí. Sociálně demokratická strana, popř. komunisté, patřila k hlavním politickým proudům ve městě. Na základě těchto údajů bychom se mohli domnívat, že převládající dělnický duch města mohl působit jako jakási „brzda“ před vše zachvacující nacifikací ve druhé polovině třicátých let, což se nakonec potvrdilo jen částečně. Přesto zdejší sociální stratifikace obyvatelstva hrála ve zkoumaném roce 1938 velkou roli.

3.2.6 Prvorepublikové volby ve Šternberku

Ve městě se ve dvacátých letech etablovaly místní organizace významných německých prvorepublikových politických stran: zprvu nejsilnější sociální demokraté (sídlilo zde i jejich krajské vedení a krajský tiskový orgán; dále jako DSAP), Německá křesťanskosociální strana lidová (dále DCV), Německá nacionální strana (DNP), Německá nacionálně socialistická strana dělnická (DNSAP), Německá živnostenská strana (DGP) a Komunistická strana Československa (KSČ). Od roku 1935

⁵⁰ BARTOŠ, J.: *c. d.*, s. 223, 235–240.

i Sudetoněmecká strana (SdP). Mezi českými stranami byli v parlamentních volbách nejméně úspěšnější sociální demokraté, komunisté a v roce 1935 i národní socialisté.

Vývoj volebních výsledků německých politických stran v parlamentních volbách:⁵¹

rok	1920	1925	1929	1935
Celkem voličů	7 183	7 631	7 826	8 473
DSAP	3 420	2 730	2 951	2 118
DCV	1 080	1 540	1 917	982
DNSAP	2 080	980	1487	-
SdP	-	-	-	4 164
DNP	spolu s DNSAP	700	331	-
Bund der Landwirte	60	880	173	14

Pokud se blíže podíváme na vývoj volebních preferencí německých politických stran ve městě, můžeme pozorovat jevy srovnatelné s těmi na celostátní úrovni. Ačkoliv si sociální demokraté svoji silnou pozici udrželi, ve volbách v roce 1920 dokonce více než třikrát převálcovali blok nacionalistických stran, v průběhu let můžeme sledovat příklon obyvatelstva k nacionalistickému proudu. Do období první republiky vstupovali jako nejsilnější sociální demokraté a němečtí nacionalisté, kteří tvořili dva nejsilnější konkurenční proudy. Sociální demokraté byli tradičními vítězi voleb, ale s postupem třicátých let pozorujeme významný odliv voličů směrem do SdP. DSAP bohužel svůj silný výsledek z roku 1920 nedokázala udržet. Střední proud – křesťanští sociálové – si udržoval stabilní pozici a ve dvacátých prožíval vzestupnou tendenci, jejich voliči se nakonec rovněž přiklonili k SdP.

⁵¹ BARTOŠ, J.: *c. d.*, s. 239.

Naprosto evidentní je bleskový nárůst SdP, která dokázala kromě nacionalisticky smýšlejících voličů přebrat voliče i středovým křesťanským sociálům, pravicovému Svazu zemědělců (*Bund der Landwirte*) i sociálním demokratům. Do krizového roku 1938 vstupovala Sudetoněmecká strana jako vůdčí síla sudetských Němců jak v celé republice, tak i ve Šternberku.

Menšinové české obyvatelstvo se jednoznačně přihlásilo k politické levici, tudíž nepředpokládám, že by tu bylo signifikantní množství Čechů kolaborantského založení, kteří by byli ochotni s Němci v době mnichovské krize a nacistické okupace spolupracovat.⁵²

Celorepublikové výsledky parlamentních voleb přepočtené na procenta byly: SdP 15,2 %, němečtí sociální demokraté 3,6 %, křesťanští sociálové 2 % a Svaz zemědělců 1,7 %, KSČ pak 10,32 %.⁵³ Propad německých politických strana byl v celostátním měřítku katastrofický. Pokud bychom porovnali jejich výsledky se situací ve Šternberku, přes velké ztráty nezaznamenali sociální demokraté tak velký propad. Svědčí to tom, že navzdory blížící se nacifikaci a příklonu k nacionálnímu politickému táboru si sociální demokracie v městě stále udržela silné postavení. Samozřejmě jednalo se o volby tři roky před zkoumaným obdobím, přesto si sociální demokraté i po obecních volbách o tři roky později pozici druhé nejsilnější politické síly ve městě (viz kapitola 3.3.1 obecní volby) udrželi.

Šternberk tedy co do vývoje volebních preferencí německého obyvatelstva netvoří po srovnání s celostátními výsledky žádnou podstatnou výjimku.

Zdaleka ne všichni obyvatelé se projevovali pronacisticky. Svědčí o tom nejenom volební výsledky, ale i všeobecné povědomí, jelikož se Šternberku přezdívalo „rote Hochburg“ – „rudá bašta“.⁵⁴

3.2.7 Spolkový a kulturní život

Jelikož takřka 90 % obyvatel města byli občané německé národnosti, působila ve městě celá řada německých spolků. Nejvýznamnější z celkem 22 německých městských

⁵² BARTOŠ, J.: *c. d.*, s. 239.

⁵³ KLIMEK, A.: *c. d.*, s. 313–316.

⁵⁴ SOKA Olomouc, *Strojopis kroniky města*, s. 6.

spolků byly *Bund der Deutschen*, *Deutscher Caritasverband*, *Deutscher Turnverband*, *Deutsche Kulturfürsorge* a *Deutscher Kulturverband*.

Rozvíjela se především činnost sportovních a kulturních spolků. Sociální demokracie hrála důležitou roli ve vzájemném sbližování českého a německého obyvatelstva. Pořádaly se společné akce, např. veřejné oslavy, sportovní soutěže, vystoupení pěveckých souborů, koncerty, výstavy atd.⁵⁵

Německé školství bylo ve městě zastoupeno reálným gymnáziem, jednou dívčí a jednou chlapeckou měšťanskou školou, dvěma dívčími a dvěma chlapeckými obecnými školami a jednou klášterní školou.⁵⁶

3.3 Šternberk v roce 1938

3.3.1 Období leden–květen

Zřejmě v předtuše budoucích kritických událostí a růstu napětí, byly z rozhodnutí ministerstva vnitra z 29. listopadu 1937 v německy mluvících oblastech zakládány nové úřady státní policie, což se týkalo i Šternberka.⁵⁷

6. ledna 1938 se ve městě konala valná schůze spolku *Bund des deutschen Nordmährens*, který měl po celém okrese 58 místních organizací a 6 500 členů. 25. února se konalo veřejné shromáždění SdP, kterého se mělo zúčastnit na 1 800 osob. Zprávy o anšlusu Rakouska z 13. března byly u německého obyvatelstva přijaty s velkým nadšením.⁵⁸ 21. dubna se ve Šternberku konal manifestační sjezd německých sedláků. 23. dubna se konalo školící zasedání funkcionářů strany SdP, na kterém se všichni zavázali uposlechnout všechny rozkazy strany. Školení příslušníku strany z obecních zastupitelstev z celého okresu proběhlo 8. května.⁵⁹

⁵⁵ HLŮZOVÁ, V.: *Stopami paměti jednoho století. Mozaika životních příběhů a událostí ze století světových válek*. Šternberk 2018, s. 15.

⁵⁶ SOkA Olomouc, *Strojopis kroniky města*, s. 90.

⁵⁷ Tamtéž, s. 44.

⁵⁸ Tamtéž, s. 44.

⁵⁹ SOkA Olomouc, fond Městský národní výbor Šternberk, č. 1653, *Pamětní kniha města Šternberka*, s. 229–230.

Při srovnání těchto událostí s údaji v odborné literatuře (viz kapitola 2.4) dojdeme k závěru, že plně souhlasí s probíhající aktivizační fází boje SdP, jenž se začal stupňovat od začátku roku, byl výrazně přiživen zprávou o připojení Rakouska k Říši a vygradoval vyhlášením *Karlovarského programu* 24. dubna. Ve městě se konaly schůze a školení SdP s cílem instruovat jejich místní a okresní buňky a řádně je politicky poučit o aktuálním vývoji, protože byla důležitá jejich bezpodmínečná poslušnost a připravenost.

Velkou příležitostí pro konflikty byl i prvomájový průvod. Politická mapa města se zabarvila do dvou barev. Většinu reprezentovala SdP. V průvodu SdP se sešlo celkem 9 500 účastníků (včetně Němců z okolních obcí). Druhé, méně početné, ale také značně aktivní a radikální, uskupení tvořili sociální demokraté v čele s vůdcem šternberských sociálních demokratů a členem městské rady Rudolfem Zischkou. Toto uskupení reprezentovalo 1 400 osob. Účastnit se této manifestace muselo vyvolat i velkou osobní statečnost, jelikož ve stejné době byl na dělníky z místní tabákové fabriky vyvíjen nátlak, aby vstoupili do SdP.⁶⁰ Sudetoněmecká buňka ve městě si zřejmě uvědomovala sílu podpory sociální demokracie, a proto neváhala užít zastrašovacích metod při hledání nových příznivců.

Manifestace SdP, která následovala po skončení průvodu, se zúčastnili Němci z blízkého i širšího okolí. Velkým symbolickým gestem bylo, že domy ve městě, které vlastnili říšští občané, mohly být ozdobeny vlajkami s hákovými kříži. Po skončení průvodu se konal velký tábor lidu se na hlavním náměstí, jehož účast se měla údajně vyšplhat na 15 000 osob. Zde promluvili sudetoněmečtí poslanci Axmann a Nitsch. Hlavním bodem jejich řeči bylo především seznámení posluchačů s detailními závěry *Karlovarského programu*, vyhlášeného o týden dříve.⁶¹

Prvomájový průvod dobře ukázal politické proudy ve městě a stal se hlavní určující událostí, která dokazovala jasnou polarizaci obyvatelstva před nastávající sudetskou krizí. Zároveň poukázal i na důležitost města coby tradičního centra Němců žijících na střední Moravě, jelikož kronikářka uvádí účast Němců nejen z bezprostředně

⁶⁰ KOUDELA, M.: *K událostem před padesáti lety*. Kulturní zpravodaj města Šternberka, 7, 1988, č. 9, s. 6–8.

⁶¹ SOKA Olomouc, *Strojopis kroniky města*, s. 48–50.

blízkých menších obcí, ale také i z větších středisek jako Olomouc, Jívová, Uničov, Litovel, Moravský Beroun a Libavá.⁶²

22. května si Zemský úřad v Brně vyžádal zprávu o reakci SdP na vyhlášení částečné mobilizace. Zpráva ze Šternberka uvádí mj. omluvu za činnost ordnerů v noci ze 17. na 18. května. Dále uvádí, že obyvatelé málo vycházejí na ulici a žádá se v ní, aby mohly být v sídle strany SdP z obav o její majetek umístěny hlídky. Dále píše, že „vedoucí místní skupiny (SdP) téměř plačky ujišťoval okresní úřad o své loajalitě.“⁶³ Vyhlášení částečné mobilizace 20. května vzbuzovalo strach u německého obyvatelstva. Zajímavé je, že ve zprávě se uvádí, že panovaly obavy z možného útoku na sídlo SdP. Atmosféra byla i v těchto květnových dnech velmi napjatá. Obě kroniky k událostem kolem vyhlášení částečné mobilizace případné útoky neuvádějí.

Místní české gymnázium obvykle v květnu slavilo dny československé jednoty. Vzhledem k napjaté atmosféře ve městě před obecními volbami, a zřejmě i kvůli reakci na částečnou mobilizaci, se rozhodlo své oslavy odvolat.⁶⁴

⁶² SOKA Olomouc, *Strojopis kroniky města*, s. 48–50.

⁶³ HLUŠIČKOVÁ, R. – KUBÁTOVÁ, L. – MALÁ I. (eds.): *Protifašistický a národně osvobozenecký boj českého a slovenského lidu 1938–1945*. I. díl. 1. sv. 2. seš. Praha 1979, s. 87–88, *Situační zpráva Zemského úřadu v Brně o reakci SdP na vyhlášení částečné mobilizace na Moravě*.

⁶⁴ SOKA Olomouc, fond Gymnázium Šternberk I 1935–1953, č. 1784, inv. č. 1, *Kronika*, s. 15.

3.3.2 Obecní volby a léto 1938

Srovnání výsledků obecních voleb ve Šternberku v r. 1931 a 1938⁶⁵

Název strany	Počet hlasů		Počet mandátů	
	1931	1938	1931	1938
DNSAP	1508	-	4	-
DNP	606	-	2	-
DCV	1443	-	8	-
DGP	577	-	6	-
SdP	-	6 266	-	27
DSAP	2 681	1 277	12	6
KSČ	653	148	2	-
Spojené české strany	335	706	1	3
čes. soc. dem.	228	-	1	-

Spory, které ukázaly květnové akce, se po obecních volbách na konci května 1938 přenesly i na městskou politickou scénu.

Volební výsledky se ničím nevymykaly situaci ve zbytku země. Potvrdily nezpochybnitelnou podporu SdP a výrazného oslabení jejího hlavního rivala – sociálních demokratů. V porovnání s výsledkem posledních obecních voleb z roku 1931 se jednoznačně potvrdil přesun voličů většiny demokratických německých středových a pravicový stran směrem k SdP. Tento přesun se týká i sociálně demokratické strany, jejíž propad byl dvojnásobný. První zasedání nově zvoleného městského výboru proběhlo 20. června.⁶⁶

Starostou obce se stal Ing. Alois Pauler z SdP. SdP získala rovněž pozici prvního náměstka. Sociální demokraté získali pozici druhého náměstka, které se ujal zmíněný Rudolf Zischka. Další členy dvanáctičlenné městské rady tvořilo sedm zástupců SdP, jeden z DSAP a jeden zástupce českých stran (ze sociální demokracie). Česká skupina

⁶⁵ SOkA Olomouc, *Pamětní kniha města Šternberka*, s. 226, 231–232.

⁶⁶ SOkA Olomouc, *Strojopis kroniky města*, s. 55.

nebyla zastoupena v žádné z celkem 14 městských šestičlenných komisí. Podle ustanovení z 9. srpna 1938 byl počet členů jedné městské komise eliminován ze sedmi na šest. Jednalo se o iniciativu SdP, aby se zřejmě co nejvíce potlačil český živel v samosprávě města.⁶⁷ Tento fakt se stal velkým kamenem sváru právě mezi SdP a sociálně demokratickou stranou, která se přidala na českou stranu. SdP argumentovala tím, že česká menšina je už tak v nadměrné míře zastoupená ve veřejných orgánech městské správy, např. z 18 zaměstnanců poštovního úřadu bylo pouze sedm německých.⁶⁸

Nutno dodat, že při úředních jednáních bylo formálně pořád zachovááno zdání budovat společenství Čechů i Němců. Toto zasedání, i další zasedání městského výboru v průběhu následujícího léta, bylo vždy zahájeno slibem věrnosti Československé republice.⁶⁹

O problému nerovného zastoupení Čechů a Němců se při volbě městských komisí 20. června vedly dlouhé diskuse. Zástupci SdP upozorňovali na léta se táhnoucí spor o řízení samospráv, který nezohledňoval národnostní specifika a stranil spíše Čechů, resp. českým centrálním orgánům. Po těchto volbách měli zvolení zástupci SdP pocit, že změna je možná, což nepochybně přispělo k jejich další radikalizaci. Mezi hlavní úkoly si stanovili zachování německého charakteru města, protože se Němci, ačkoliv byli ve většině, dle slov sudetoněmeckého poslance dr. Berana cítili utlačováni českou menšinou a jakékoliv projevy českého vlastenectví a akce českých spolků brali jako ohrožení své národní identity a práv. K dalším úkolům nově zvoleného městského výboru patřilo stále ještě vypořádání se s následky velké hospodářské krize (v jejich plánu bylo např. zajištění bytů pro nezaměstnané). SdP svou ostrou kritiku směrem k přechozímu vedení města zakládala právě i na nedostatečném řešení následků krize.⁷⁰

Je vidět, že ani v roce 1938 se město nedokázalo vyrovnat s následky hospodářské krize. Stejně jako v celostátním měřítku, tento spor byl i ve Šternberku kořenem národnostních svárů.

⁶⁷ SOkA Olomouc, *Pamětní kniha města Šternberka*, s. 226, 231–232.

⁶⁸ SOkA Olomouc, *Strojepis kroniky města*, s. 53.

⁶⁹ SOkA Olomouc, fond Archiv města Šternberka 1364–1945, č. 734, inv. č. 95, *Protokol ze zasedání městského výboru (Stadtvertretungssitzung) 1938–1944*, str. 19.

⁷⁰ Tamtéž, s. 5–8, 24.

V červenci se celkem 100 šternberských obyvatel zúčastnilo sportovních slavností ve slezské Vratislavi (tehdy v Německu). Akce měla mj. obrovský ideologický význam. Šternberští občané dále jasně dávali najevo své postoje.⁷¹

V měsíci srpnu se ještě uskutečnily akce z popudu sociálních demokratů, aby upozornily na protiváhu henleinovských manifestací. Šlo o sportovní slavnosti s účastí kolem 2 000 osob a branný závod sociálně demokratické mládeže na Bradle.⁷²

8. srpna si někteří zaměstnanci šternberských podniků stěžovali u pobočky Obchodní a živnostenské komory v Olomouci na národnostní útisk, při kterém je jejich zaměstnavatelé nutili, aby změnili svou politickou příslušnost, či dokonce národnost, nebo dávali děti do jiných škol.⁷³

Nutno dodat, že v této době působilo ve Šternberku celkem 176 podniků a živnostenských provozoven, z toho minimálně 90 bylo v rukou německých zaměstnavatelů.⁷⁴ Podle volebních výsledků právě tyto vrstvy, živnostníci a majitelé firem, změnili svou politickou orientaci z demokratických středových a pravicových stran na SdP. Zřejmě instruováni i svými stranickými nadřízenými se pokoušeli využít svého vlivu a získávat podporu i mezi zastánci sociálních demokratů.

3.4 Šternberk v mnichovské krizi

Situace začátkem září musela být ve městě poměrně napjatá. Nejenom z důvodu národnostních svárů, ale i z důvodu strachu z možného propuknutí válečného konfliktu. Ve výtisku novin *Deutsches Volksblatt* ze 3. září najdeme inzerát psaný velkým písmem nabízející prodej plynových masek, rovněž německé spolky informovaly o distribuci plynových masek.⁷⁵

⁷¹ SOkA Olomouc, *Pamětní kniha města Šternberka*, s. 246.

⁷² Tamtéž, s. 233.

⁷³ ZA Opava-Ol., fond OBCHODNÍ A ŽIVNOSTENSKÁ KOMORA V OLOMOUCI (1792)1851–1948(1949), SVAZEK 4/5 - SPISY IV. MANIPULACE SIG.XII., XIII. 1923–1948, č. 53, inv. č. 16195, *Vyhláška Státního policejního úřadu ve Šternberku o útisku (zejména národnostním) zaměstnanců v podnicích*.

⁷⁴ ZA Opava-Ol., *Vyhláška Státního policejního úřadu ve Šternberku o útisku (zejména národnostním) zaměstnanců v podnicích*.

⁷⁵ *Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien*, 62, 1938, č. 36, s. 4.

Během zostřování situace v pohraničí svolaly výbory českých a německých socialistických stran do Šternberka na 11. září velkou manifestaci pod heslem „*Pro republiku a proti fašismu*“. Konala se na hřišti tehdejší české měšťanské školy v ulici Dr. Hrubého a zúčastnilo se jí přes 5 000 osob.⁷⁶ O nějakých střetech či reakcích většiny Němců prameny mlčí, i když právě do tohoto období spadá doba těch nejtvrdějších ordnerských útoků na jiných místech. *Pamětní kniha města Šternberka*, která tuto událost náležitě velebí, neuvádí žádnou demonstraci, urážky či ozbrojené vyprovokované akce ze strany SdP.

Po odvysílání Hitlerova projevu ze sjezdu NSDAP v Norimberku 12. září došlo ve městě k demonstraci 5 000 osob ze Šternberka a okolí za připojení Sudet k německé Říši.⁷⁷ Lidé se sešli na hlavním náměstí před radnicí, vykřikovali německá hesla a zpívali německé národní písně. Nakonec byli starostou požádáni, aby se pokojně rozešli.⁷⁸ Díky pečlivému přístupu šternberského starosty Paulera a velitele městské policie proběhla demonstrace poklidně a nezvrhla se v žádné násilnosti.⁷⁹ Takto jsou událost popisovány v odborné literatuře a šternberských novinách.

Kronikářka Anna Spundová informuje o události detailněji. Obyvatelé byli od SdP instruováni, aby během poslechu projevu „*když vůdce zmíni hlasování* (myšleno plebiscit v pohraničních oblastech o připojení k Říši, jehož možnost byla tehdy zvažována), *mají udělat velký kravál*.“ Ihned po skončení projevu došlo k sešikování průvodu, ve kterém se lidé zdravili nacistickým pozdravem „*Sieg Heil!*“ či dokonce v důvěrných kruzích „*Heil Hitler!*“. Atmosféra musela být velmi bujará, jelikož kronikářka líčí tuto událost s velkými zadostiučiněním a snaží se vykreslit památný význam této události. Docházelo tedy k podobným událostem jako ve většině německých měst v Československu. Průvodu se účastnil i starosta Ing. Alois Pauler. Při pokusu proniknout do budovy radnice neuspěl, jelikož klíč měla státní policie. Nakonec klíč získal, dostal se do radnice a z okna

⁷⁶ *Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien*, 62, 1938, č. 36, s. 4.

⁷⁷ BRANDES, D.: *c. d.*, s. 242.

⁷⁸ *Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien*, 62, 1938, č. 38, s. 5.

⁷⁹ Kol. autorů: *700 Jahre Sternberg – Schicksale einer mährischen Stadt*. In: Kol. autorů: *Sternberg in Mähren 1269–1969. Festschrift zum 18. Sternberger Heimattreffen in der Patenstadt Günzburg am 2.–3. August 1969 anlässlich der ersten urkundlichen Erwähnung von Sternberg vor 700 Jahren*. Thayngen 1969, s. 41–42.

promluvil ke shromáždění. Omezil se na jednu větu „*Kameraden und Kameradinnen! Nur einen Satz! Träumen Sie heute den schönsten Traum Ihres Lebens!*“ neboli „*Drazí soukmenovci a soukmenovkyně! Řeknu jen jednu větu. Dnes sníte ten nejkrásnější sen svého života!*“⁸⁰

Kronikářka dále konstatuje, že nikde jinde v pohraničí neměly události po odvysílání projevu takový klidný průběh jako ve Šternberku. Pokud bychom srovnali Šternberk s děním v některých městech a obcích v českém pohraničí, musíme jí dát za pravdu. Rovněž ale musím upozornit na fakt, že města s převážným dělnickým charakterem (viz kapitola 2.5) zůstala velkých nepokojů ušetřena, což byl zřejmě i případ Šternberka. Dále chválí osobu českého policejního inspektora, který si při akci zachoval chladný rozum a nedopustil žádné krveprolití, jejími slovy „druhý 4. březen“. Odkaz na krvavé události z roku 1919 svědčí o tom, že si většina šternberských Němců tento den nejen pamatovala, ale že šrámy na vzájemných vztazích obou národů byly tehdy nevratně poškozeny, a i v roce 1938 byly dávány na přetřes. Policie ani nedostala rozkaz k zásahu, což byl důsledek vlídného chování policejního inspektora, kterého kronikářka vychvaluje.⁸¹ Podobně jako na ostatních místech Moravy situace ve městě zůstala poměrně klidná a svých charakterem se nepodobala bouřlivým či dokonce krvavým dramatickým událostem na některých místech v západních Čechách.

Noviny *Deutsches Volksblatt* píší, že večer v úterý 13. září se bez nějakého svolávání sešel jako reakce na aktuální politické události průvod, který prošel městem a následně se nenásilně rozešel.⁸² Noviny neuvádí, kolik osob se průvodu zúčastnilo ani zda se jednalo o sympatizanty SdP či sociálních demokratů. Vzhledem k charakteru novin, které stranily SdP, se můžeme domnívat, že šlo o příznivce SdP, kteří zřejmě chtěli vyjádřit tichý protest proti vyhlášení stanného práva v některých pohraničních oblastech či jen manifestovat své postoje, jako tomu bylo přechozí den. Noviny si rovněž daly záležet, aby byla akce prezentovaná jako nenásilná a nevykreslila její účastníky ve špatném světle, jelikož byly nakloněny SdP a kvůli vyhlášení stanného práva zřejmě nechtěly příliš provokovat československé úřady.

⁸⁰ SOkA Olomouc, *Strojopis kroniky města*, s. 113–114.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² *Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien*, 62, 1938, č. 38, s. 2.

Ve stejném čísle se píše o zákazu srocování, proto jedna z nejvýznamnějších městských organizací – *Bund der Deutschen* – odvolala všechny své schůze.⁸³ Zákaz se zřejmě týkal pouze politických spolků, jelikož následující den proběhly slavnosti *Turnverbandu* (tělovýchovného spolku), resp. noviny neuvádí zprávu o jejich zrušení.⁸⁴

Pro československé úřady bylo důležité správně podchytit i reakci německé mládeže na aktuální události. V podacím protokolu německého reálného gymnázia ze 13. září 1938 je dopis zemské školní rady, ve kterém ukládá ředitelství gymnázia, aby byli všichni žáci seznámeni se závěry projevy prezidenta Beneše z 10. září a aby o jejich reakci na tento projev bylo do 20. září zasláno hlášení.⁸⁵ 19. září dorazil do školy ze zemské školní rady úkol, aby všichni profesoři deklarovali slib věrnosti Československé republice, což měli vykonat do 24 hodin.⁸⁶ 23. září dorazilo do školy pověření o zákazu účasti žáků na veřejných manifestacích.⁸⁷ Československá státní moc do „boje“ nasadila všechny své složky. Důležitým úkolem bylo získat hlášení o stavu myšlenkového rozpoložení mládeže v německých městech, jelikož, podle mého názoru, by byla lehce ovlivnitelná ze strany pronacisticky smýšlejících kantorů. Z tohoto důvodu ji mohly znepokojovat i aktivity *Turnverbandu*, jehož velkého dosahu a vlivu si byly špičky SdP podle mého názoru dobře vědomy.

14. září bylo pozastaveno vydávání tiskového orgánu SdP *Die Zeit*, o čemž informoval *Deutsches Volksblatt* v sobotu 17. září.⁸⁸

Podle údajů ve studovaných pramenech se můžeme domnívat, že po potlačení sudetského povstání v jiných pohraničních oblastech, vyhlášení stanného práva a dalších opatřeních českých úřadů nastal po 14. září ve městě relativní klid. Nedochovalo k žádným velkým rozbuškám, násilnostem ani demonstracím, jelikož byl vyhlášen zákaz srocování na veřejnosti. I noviny informovaly spíše o dílčích materiálních a provozních

⁸³ *Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien*, 62, 1938, č. 38, s. 3.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ SOKA Olomouc, fond Reálná škola (německá), č. 2014, inv. č. 483, *Podací protokol 7.9.1938–2.10.1942*, s. 9 (záznam č. 366).

⁸⁶ Tamtéž, s. 10 (záznam č. 389).

⁸⁷ Tamtéž, s. 10 (záznam č. 404).

⁸⁸ *Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien*, 62, 1938, č. 38, s. 5.

záležitostech, namísto aktuálních zpráv o převratném politickém dění byly plné inzerátů a zpráv o úmrtích či oslavách občanů. Většina obyvatel tak zřejmě setrvala ve svých domovech a poklidně čekala na další vývoj.

V neděli 18. září uspořádala místní organizace tělovýchovného spolku *Turnverband* velký manifestační průvod městem, aby neoficiálně deklarovala věnost Konrádu Henleinovi a prokázala jednotu a odhodlání mládeže bojovat za cíle SdP. Sudetoněmecká strana, ostatně jako většina totalitních stran či režimů, potřebovala pro své cíle získat i vhodně uvědomělou mládež. Z tohoto kroku je zřejmě, že se rozhodla využít potenciálu a zřejmě nezanedbatelné členské základy *Turnverbandu*, aby skrze ni zaktivizovala další příznivce. Na 18. září byla rovněž plánována oslava dožíněk, které se měli zúčastnit i obyvatelé okolních vesnic, nabízela se tak další příležitost k provokacím a manifestacím.⁸⁹ Kvůli okolnostem byla však akce odvolána.⁹⁰

Deutsches Volksblatt z 24. září přináší dlouhou zprávu o přistoupení československé vlády na anglo-francouzský návrh. Toto číslo je oproti předchozím o dvě strany tenčí. Jako důvod uvádí cenzurní zásahy československých úřadů. Československé pořádkové organizace vydaly různá opatření, která měla zabránit šíření sudetoněmecké propagandy, aby udržely v pohraničních oblastech klid.⁹¹

Reakce na všeobecnou mobilizaci u německého obyvatelstva byla, jak lze předpokládat, velmi odmítavá. Šternberští odvedenci namísto narukování utíkali do lesů, aby se mohli připojit k nově vzniklé teroristické organizaci *Freikorps*, nebo vytvořit tzv. „*Grüne Garde*“ – zelené (lesní) jednotky.⁹² Autor kroniky píše i o jejich možném útěku do Německa, což je vzhledem k lokaci Šternberka hluboko ve vnitrozemí spíše méně pravděpodobné. 26. září rozhlas opět přenášel Hitlerův projev z berlínského sportovního paláce. Ve městě byly velké nepokoje až do půlnočních hodin, při kterých docházelo i k násilnostem, zraněním i vytloukáním oken českých a německých demokratů.⁹³ Kronika z let 1937–1940 nicméně informuje, že 26. září byly zabaveny rozhlasové

⁸⁹ *Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien*, 62, 1938, č. 36, s. 3.

⁹⁰ *Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien*, 62, 1938, č. 38, s. 5.

⁹¹ *Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien*, 62, 1938, č. 39, s. 4.

⁹² SOkA Olomouc, *Pamětní kniha města Šternberka*, s. 246.

⁹³ Tamtéž, s. 234.

přijímače a večer byl vypnut elektrický proud.⁹⁴ Můžeme se domnívat, že kronikářka Anna Spundová zprávy o vytloukání oken a násilnosti do kroniky nezahrnula, aby nepoškodila pověst německých obyvatel a nevykreslila je jako agresory, ale naopak aby zůstali pouze oběťmi československé státní zvěle, jak je vykreslovala nacistická média.

V referování o dalších událostech v posledním zářijovém týdnu se kroniky rozcházejí. Anna Spundová píše, že po vyhlášení všeobecné mobilizace zachvátila německé obyvatele panika. 24. září byli zatčeni úředníci SdP v čele se starostou a následně byli internováni v provizorním táboře ve Štěpánově, odkud byli později přesunuti do Přerova. Úřadu se ujal člen městské rady Rudolf Zischka za sociální demokraty. Jednalo se odpůrce všeho nacistického a odhodlaného zastávce Československa, tedy alespoň v tuto chvíli. Funkce se ujal v pondělí 26. září. Jako první si nechal zavolat městské úředníky a ředitele všech škol. Oznámil jim, že pokud nebudou respektovat jeho novou pozici, budou zatčeni a posláni do koncentračního tábora (zřejmě také do Štěpánova). Dále vyhrožoval učitelům, že pokud dojde k velké absenci německých žáků (které zřejmě jejich rodiče drželi ve strachu doma), bude to mít pro ně podobné následky. Dále si Rudolf Zischka předvolal šéfredaktora zmíněných novin *Deutsches Volksblatt* a pod výhrůzkami ho donutil zastavit vydávání novin. V následujících dnech probíhalo velké propouštění městských zaměstnanců. Ve městě probíhaly domovní prohlídky a sympatizanti SdP byli zatýkáni. Kronikářka Anna Spundová zmiňuje, že v kritických zářijových dnech po městě operovaly těžce ozbrojené jednotky tzv. „*Rote Wehr*“, tj. „rudá obrana“, která se skládala z šestnáctiletých a sedmnáctiletých chlapců s úkolem zastrašovat ideové protivníky. Jednotky měly operovat společně s ozbrojenými příslušníky *Civilní protiletectké obrany*. Zároveň uvádí, že tyto rudé jednotky se střetávaly s komunistickými uprchlíky z Říše, kteří byli do města vysláni, aby je při eventuálním puči podpořili.⁹⁵ Strach mezi německým obyvatelstvem se měl projevat i tím, že spousta mužů uprchla před postihem českých úřadů, především za neuposlechnutí rozkazu o všeobecné mobilizaci, do lesů, kam jim jejich ženy nosily

⁹⁴ SOKA Olomouc, *Strojopis kroniky města*, s. 123.

⁹⁵ Ve skutečnosti se jednalo o uprchlíky z pohraničí, které ve své publikaci *Šternberk za 2. světové války* zmiňuje Vlasta Hlůzová, kteří pouze žádali ve městě o azyl – byli ubytováni v tělocvičně a v nové české škole.

jídlo a pití. Některé rodiny se chystaly poslat své děti k příbuzným a známým do Říše. Do města se měli hrnout i němečtí uprchlíci z Olomouce.⁹⁶

Není důvod domnívat se, že Anna Spundová si jednotlivé události úplně vymyslela, přesto je na textu kroniky jasně zřetelná jistá účelovost. Sudetští Němci byli vyobrazeni jako oběti československé zvěle a němečtí sociální demokraté v čele s Rudolfem Zischkou měli být vykresleni jako jejich utlačovatelé. Sporný je také uváděný nízký věk příslušníků „rudé obrany“, který mohl být přibarvený z důvodu poukázání na nekalé praktiky sociálních demokratů. O tendenčnosti svědčí mj. např. fakt, že odebrání rádií, které nařídil právě Rudolf Zischka, 26. září probíhalo chaoticky a nepromyšleně, naproti tomu zpětné vrácení 1. a 2. října, které již organizovali přívrženci SdP, probíhalo za perfektní organizace.

Na druhou stranu se můžeme domnívat, že sociální demokraté, ať čeští či němečtí, se mohli cítit poněkud frustrovaní, a tak do poslední chvíle nevěřili, že bude přijato něco jako mnichovský diktát (vzpomeňme jakou deziluzi, rozčarování a hlavně překvapení a údiv vyvolala mnichovská dohoda u většiny českého obyvatelstva), mohli tak na krátkou dobu propadnout iluzi, že se události vyvinou v jejich prospěch a pevná ruka, která byla v pohraničí nastolena po porážce sudetoněmeckého pokusu o státní puč 13. září, bude mít dlouhého trvání a oni se musí co nejdříve chopit příležitosti. Domnívám se, že tato varianta je poměrně pravděpodobná, o čemž svědčí i přechodí spory během volby městských komisí. Násilnosti a výhrůžky, kterých se měli česká strana a němečtí sociální demokraté dopustit, mohou být přibarvené a vylíčené v nejhorších barvách, přesto považuji jejich hlavní cíl pacifikování pronacistických sil ve městě a cíl dostat obyvatelstvo co nejdříve pod kontrolu za pravděpodobný. Pokud by k tomu skutečně došlo, můžeme tím odůvodnit i sáhnutí k podobným nepopulárním opatřením, které na druhé straně nezmnínil v *Pamětní knize města Šternberka* Josef Valíček.

Zatímco v kronice Anny Spundové z roku 1940 jsou události líčené den po dni, kdy si autorka dává záležet, aby v co nejhorším světle vykreslila počínání sociálních demokratů, kronika Josefa Valíčka zase události mezi 26. a 30. zářím řeší v daleko menší míře. Nabízejí se tedy dva odlišné způsoby interpretace tehdejších událostí. Kronika

⁹⁶ SOKA Olomouc, *Strojopis kroniky města*, s. 118–124.

Josefa Valíčka vznikla v roce 1958, kdy bylo potřeba vylicít události v levicovém světle a hodit vinu na toho druhého. Přeci jenom se kloním k názoru, že počínání Rudolfa Zischky, byť bylo pochopitelné a svým způsobem v této specifické situaci legitimní, přeci jenom mohlo vykazovat známky násilného postupu vůči jinak smýšlející německé většině.

Důležitým pramenem k těmto událostem by mohly být i dochované zápisy ze zasedání městské rady a městského výboru. Bohužel poslední dochovaný zápis z doby před mnichovskou krizí pochází z 24. srpna a další následuje až 15. října.⁹⁷

Nelze opomenout, že i v těchto dramatických zářijových dnech se Šternberk stal důležitým uprchlickým centrem. Od poloviny září přicházeli do města čeští a němečtí utečenci z pohraničí, především z okolí Vidnavy, jejichž počet se vyšplhal na 850 osob. Náměstek starosty města a vůdce šternberské sociální demokracie Rudolf Zischka jim poskytl finanční pomoc, ubytoval je v tělocvičnách škol, v továrně *Glorit* nebo v německém Dělnickém domě.⁹⁸ Toto počínání jen přiživovalo jeho negativní obraz u sympatizantů SdP. Anna Spundová v kronice dokonce uvádí, že se uprchlíci dopouštěli ničení majetku a zařízení české školy.⁹⁹

⁹⁷ SOkA Olomouc, *Zápisy ze zasedání městského výboru*, s. 36 a 86.

⁹⁸ HLŮZOVÁ, V.: *Šternberk za druhé světové války*. Šternberk 2015, s. 14.

⁹⁹ SOkA Olomouc, *Strojopis kroniky města*, s. 122.

4 Mnichovská dohoda

4.1 Průběh konference

Konference začala odpoledne 29. září v mnichovském sídle NSDAP *Führerbau*, krátce po zahájení dorazila i československá delegace, která však nebyla přizvána do jednacího pokoje.

Mussolini zde prezentoval Hitlerův návrh jako svůj vlastní a nesetkal se prakticky s žádným významnějším odporem. Daladier se vším souhlasil, Chamberlain se akorát hlouběji zajímal o ekonomické záruky zbytku státu. Všichni čtyři zástupci se shodli, že jako vedoucí evropské mocnosti mají nejen právo „diktovat“ politické uspořádání Evropy, ale i povinnost zachovávat mír a že Československu v podstatě nezbyvá nic jiného než se jejich vůli podvolit. Jednání bylo celkem dvakrát přerušeno a při třetím zasedání následující den v jednu hodinu byl podepsán výsledný dokument. V 1.30 byli předvoláni českoslovenští delegáti – Vojtěch Mastný a Hubert Masařík – a francouzští delegáti jim stroze oznámili výsledky konference. Zároveň zdůraznili, že neočekávají žádnou odpověď ani nepřipouští žádné změny. Krátce po šesté hodině předal německý *chargé d'affaires* výsledky konference československému ministru zahraničí Kamilu Kroftovi. Ten později před francouzským, britským a italským vyslancem podmínky dohody přijal.¹⁰⁰

4.2 Důsledky konference

Dohoda se skládala z hlavní části, dodatku a tří přídatných prohlášení. Podle ní bylo Československu uloženo, aby do 10. října vyklidilo pohraniční oblasti a předalo je německé armádě se vším neporušeným vybavením (včetně vojenských pevností). Jednotlivé záležitosti tohoto vyklízení měl řešit nově ustanovený mezinárodní výbor složený se zástupců ČSR, Německa, Velké Británie, Francie a Itálie. 1. října měla německá armáda začít s obsazováním území. Československé pohraničí bylo rozděleno do čtyřech pásem. I. pásmo mělo být obsazováno 1. – 2. října, II. 2. – 3. října, III. 3. – 5. října a IV. 6. – 7. října. V. pásmo mělo být určeno dodatečně mezinárodní komisí a s plánem obsazení do 10. října. Mezinárodní komise měla dohlížet na náležité konání

¹⁰⁰ ČELOVSKÝ, B.: *Mnichovská dohoda*, s. 371–377.

plebiscitu, ve kterém se obyvatelé dotčených území vysloví pro (ne)připojení k německé Říši a který se uskuteční do konce listopadu. Mezinárodní komise měla rovněž dohlížet na finální vytýčení hranic. Československá vláda byla rovněž povinna do čtyřech týdnů propustit všechny sudetské Němce z vojenských a policejních orgánů, pokud budou chtít. Zároveň musí propustit všechny německé vězně, kteří byli zatčeni z politických důvodů.¹⁰¹

4.3 Obsazování území

Již 30. září pozdě odpoledne zahájil na berlínském ministerstvu zahraničí činnost mezinárodní výbor složený se zástupců všech čtyř mocností a Československa (československou delegaci vedl V. Mastný), který měl řešit organizační otázky obsazování území. České delegaci se povedlo posunout začátek obsazování I. pásma o dvě hodiny později na 1. října ve 14 hodin. Jednání doprovázely komplikace a diskuse nad stanovením V. pásma, ale 5. října zrekonstruována československá vláda akceptovala německé požadavky, tj. že do V. okupačního pásma budou zahrnuty všechny oblasti, stejně jako u přechozích čtyřech pásem, kde německé obyvatelstvo, resp. ti, kteří se v roce 1910 při sčítání lidu hlásili k německé národnosti, tvoří více než 50 % obyvatelstva. Byl tak v život uveden návrh, který prezentoval Hitler na jednání s Chamberlainem v Godesbergu. Do tohoto V. pásma patřil i Šternberk. Definitivní dohoda o nové československo-německé hranici byla podepsána v Berlíně 20. listopadu 1938.¹⁰² V odstoupených oblastech žilo podle sčítání obyvatel z roku 1930 726 416 Čechů. Celková rozloha odstoupeného území byla 28 680 km² a žilo na něm 3 653 292 obyvatel.

Po oznámení připojení Sudet k Říši následovala rozsáhlá uprchlická vlna. Sudety k 3. prosinci 1938 opustilo celkem 151 997 osob, z toho 125 425 Čechů, 14 925 židů a 11 647 Němců. Po uzavření statistik opustilo do léta 1939 své domovy více než 200 000

¹⁰¹ LANGOWSKI, J., NS-Archiv. Dokumente zum Nationalsozialismus: *Das Münchner Abkommen und Zusätze*. In: <https://www.ns-archiv.de/krieg/1938/tschechoslowakei/muenchener-abkommen-29-09-1938.php>, [cit. 14. 4. 2021].

¹⁰² GEBHART, J. – KUKLÍK, J.: *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality*. Praha-Litomyšl 2004, s. 16–23.

lidí. Mezi německými uprchlíky byli nejčastěji antifašisté, komunisté a sociální demokraté.¹⁰³

Obsazení provedlo pět skupin pozemního vojska. První skupina generála Leebe obsadila jižní Čechy, druhá skupina generála von Bocka severní Čechy a část východních Čech, skupina generála von Reichenaua obsadila prostor západních a severozápadních Čech, skupina generála von Runstedta obsadila severní Moravu a skupina generála Lista jižní Moravu.¹⁰⁴

Nadšení německého obyvatelstva bylo obrovské. Při Hitlerově „turné“ po německých městech nabylo takřka olbřímích rozměrů. Příchod německých vojsk byl doprovázen takřka davovým šílenstvím. 3. října navštívil Hitler města Aš, Františkovy Lázně a Cheb.¹⁰⁵

4.4 Dlouhodobé důsledky Mnichova

Kromě dopadů politických, vojenských a ekonomických je potřeba zmínit i obrovskou tragický rozměr Mnichova pro kulturní, duchovní a mravní sféru.¹⁰⁶

Obrovské rozčarování nad mnichovskými událostmi vedlo k rozložení československé státnosti, kdy došlo k samotnému zpochybnění její dvacetileté existence. To vše přispělo k přípravě okupace zbytku českých zemí o pět měsíců později. Podpisů pod mnichovskou dohodou začaly vítězné mocnosti později litovat, jelikož rozbití Československa umožnilo Hitlerovi ještě intenzivněji pokračovat v přípravách na válku. Francie a Velká Británie v průběhu druhé světové války uznaly československou exilovou vládu a garantovaly jí obnovení republiky v předmnichovských hranicích, což bylo definitivně potvrzeno až odvoláním britského podpisu pod dohodou v roce 1942. Po válce vítězné mocnosti také „posvětily“ plán na odsun německého obyvatelstva.¹⁰⁷

¹⁰³ ZIMMERMANN, V.: *c. d.*, s. 58.

¹⁰⁴ KURAL, V. – RADVANOVSKÝ, Z.: *c. d.*, s. 45.

¹⁰⁵ HRUŠKA, E.: *Sudetoněmecké kapitoly*, s. 170–179.

¹⁰⁶ KUKLÍK, J.: *Mnichov. Česká kultura a společnost*. In: NĚMEČEK, J. (ed.): *Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Praha 2004, s. 201.

¹⁰⁷ KURAL, V.: *c. d.*, s. 159, 164.

4.5 Důsledky mnichovské dohody pro Šternberk

Zpráva o výsledku mnichovské dohody dorazila do města ráno 30. září. Rádiové přijímače, které museli obyvatelé 26. září odevzdat, byly obyvatelstvu ihned organizovaně vráceny, což trvalo dva dny. Velkou radost vyvolaly rovněž zprávy o obsazení západních Čech a Šumavy. Situace o připojení Šternberka byla zprvu nejistá, jelikož byl zařazen do tzv. V. pásma, jehož konkrétní hranice nebyly ještě dořešené (viz kapitola 4.2). Obyvatelé nevěděli, zda zde ještě nebude potřeba uspořádat referendum o připojení k Říši, aby mohlo německé vojsko vstoupit do města. Kronika uvádí i zmínku o připravovaném pokusu o komunistický puč, který byl však vyvrácen již v zárodku. Čeští dělníci údajně stihli ještě před příchodem německých vojsk vyrabovat a poničit zařízení místní tabákové fabriky.¹⁰⁸

V podvečer 8. října mělo dojít k zastřelení dvaceti šestiletého německého dělníka Franze Broßmanna českým vojákem. Jako symbol čs. útlaku po něm byla později pojmenována jedna ze šternberských ulic.¹⁰⁹ Jiří Plachý v díle *Nástin personálních ztrát československé armády v době od 21. března 1938 do 31. března 1939* uvádí jedinou oběť spjatou se Šternberkem. Jednalo se o šrtm. Františka Habermanna, který zahynul 12. října 1938 ve Šternberku.¹¹⁰ Tyto dvě oběti jsou zároveň jedinými prameny zaznamenanými oběťmi mnichovských událostí ve Šternberku.

Připojení k Říši vzbudilo u většiny šternberských Němců obrovskou radost. Naproti tomu Češi museli z města houfně utíkat, aby si zachránili holý život.¹¹¹ Tento úprk se týkal i rychlého stěhování českých úřadů, českých škol, českých spolků a jejich majetku (Národní jednota, Sokol, Česká veřejná knihovna, Klub českých turistů apod.). Evakuovaní směřovali většinou do Olomouce či do Bohuňovic, kudy procházela nová hranice. Provizorní uprchlický tábor byl umístěn ve Štěpánově. Zde se na přechodnou dobu usadil i šternberský okresní úřad.¹¹²

¹⁰⁸ SOKA Olomouc, *Strojopis kroniky města*, s. 124.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 125.

¹¹⁰ PLACHÝ, J.: *Nástin personálních ztrát československé armády v době od 21. března 1938 do 31. března 1939*. Praha 2009, s. 132.

¹¹¹ KAŇÁK, B.: *Šternberk slovem i obrazem*. Olomouc 1996, s. 47.

¹¹² HLŮZOVÁ, V.: *Šternberk za 2. světové války*, s. 15.

Češi a němečtí demokraté nechtěli zprávě o výsledku mnichovské dohody do poslední chvíle uvěřit. Přistoupilo se k jejich okamžité evakuaci, kterou znesnadňovalo zabavení všech vozidel pro vojenské účely. Museli se proto spolehnout na obyčejné vozy tažené koňmi. Spoustu věcí museli zanechat doma a jejich majetek, včetně české knihovny, byl Němci ničen. Poslední vysídlení odjížděli vlakem ze Šternberka 8. října. Městem procházela i vracející se československá armáda od hranic.¹¹³ Evakuace se netýkala pouze obyvatelstva samotného, ale např. i českého gymnázia. Jeho nejcennější pomůcky byly převezeny evakuačním vlakem do Olomouce a už od 13. října bylo obnoveno jeho vyučování na státní reálce tamtéž.¹¹⁴

Atmosféru po oznámení výsledků mnichovské dohody ráno 30. září hodnotí, jak bychom mohli předpokládat, kronikářka Anna Spundová velice kladně až fanaticky. Zajímavé jsou její neustálé poznámky o agresivitě českých úřadů a ohrožení německých obyvatel, od kterého bylo konečně osvobozeno. Píše, že začátkem října vyšlo najevo, že sklep české školy byl plný zbraní a munice, manželky sociálních demokratů dostávali instrukce o použití střelných zbraní a že důležité budovy ve městě měly být vyhozeny do vzduchu.¹¹⁵

Nejsem toho názoru, že zpráva o přijetí mnichovského diktátu způsobila u obyvatel černobílou reakci. Vzhledem k poloze města, nebylo hned 30. září úplně jasné, zdali bude okamžitě připojeno k Německu, i když tu samozřejmě byla velká pravděpodobnost, nicméně hranice V. pásma měla být teprve předmětem následného jednání mezinárodní komise v Berlíně. Obě kroniky se k dění v prvních říjnových dnech věnují velmi obecně, bez uvedení konkrétních událostí či opatření. Kronika Anny Spundové samozřejmě zaznamenává nadšení, Josef Valíček zase velké trauma. Z tohoto důvodu se domnívám, že ve městě vládla zprvu nejistota u obou stran, i když Němci měli daleko větší důvod k optimismu, který jistě musely vzbuzovat mj. i zprávy o Hitlerově návštěvě Aše a Chebu.

¹¹³ SOkA Olomouc, *Pamětní kniha města Šternberka*, s. 235.

¹¹⁴ SOkA Olomouc, *Kronika českého gymnázia*, s. 17.

¹¹⁵ SOkA Olomouc, *Strojopis kroniky města*, s. 118.

4.6 Připojení k Říši

Dlouhé čekání, i když připojení k Německu bylo po 5. říjnu již definitivní, utnula zpráva z 8. října, kdy se obyvatelé dozvěděli, že následující den vstoupí do města německá armáda.¹¹⁶ Před polednem 8. října počalo slavnostní vyzdobování šternberských ulic vlajkami a prapory s hákovými kříži. Následujícího dne ve 12.45 dorazily první motorizované jednotky, jejichž příjezd oznamovaly všechny šternberské zvony, a později byly následovány i pěšími jednotkami. V 18 hodin se na náměstí konala velká přehlídka. Večer 9. října se v oknech rozsvítily svíčky a vyhrávala kapela SdP. Ve 21 hodin se uskutečnil průvod s pochodněmi.¹¹⁷

Šternberk byl jedním z posledních měst v Sudetech, do kterého přijelo německé vojsko, jelikož se nacházel až v tzv. V. pásmu (viz kapitola č. 4.3). Kronikářka Anna Spundová sice uvádí, že Šternberk se nacházel ve IV. pásmu, ale vzhledem k datu obsazení a jeho geografické poloze se Šternberk musel nacházet až v V. pásmu, jehož vymezení bylo projednáváno v Berlíně mezi 30. září a 5. říjnem.

10. října se do města vrátily oddíly *Freikorpsu* o 108 mužích, mezi nimiž byli němečtí utečenci, kteří z města unikli před trestním stíháním za výtržnosti během září, i když v případě Šternberka se zřejmě jednalo převážně o únik před narukováním ve všeobecné mobilizaci. Se šternberskými Němci udržovali v uplynulých 14 dnech kontakt pomocí vysílačky umístěné v lesích nad městem. Zároveň se vrátil i šternberský starosta a člen SdP Ing. Alois Pauler, jenž byl předtím krátce internován ve Štěpánově a v Přerově. Naopak Rudolfu Zischkovi se povedlo z města uprchnout.¹¹⁸ V noci z 10. na 11. října byly v ulici U Kapličky zapáleny ohně, aby okolním hanáckým obcím, které zůstaly mimo zabrané území, dali Němci najevo své vítězství.¹¹⁹

Zajímavé je i vycházet z odlišných jazykových prostředků, které obě kroniky při líčení pomnichovských událostí používají. O obsazení Sudet se v kronice Anny Spundové běžně píše jako o „*Befreiung*“, německy osvobození, a počátek nové existence Šternberka v nacistickém státě označuje jako „*Aufbau*“, tj. výstavba či budování. Zatímco

¹¹⁶ SOKA Olomouc, *Strojopis kroniky města*, s. 118.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 123–129.

¹¹⁸ HLŮZOVÁ, *Šternberk za 2. světové války*, s. 15.

¹¹⁹ SOKA Olomouc, *Pamětní kniha města Šternberka*, s. 236.

jazykové prostředky v české kronice označující totožné události jsou diametrálně odlišné, kdy se tradičně hovoří o potupě, katastrofě či tragédii.

5 Srovnání Šternberka s obecnou historickou charakteristikou

Nyní se pokusím nabídnout komparaci mezi obecnou širší historickou charakteristikou, která byla představena v odborné literatuře, s výsledky mikrosondy do dějin města Šternberka. Z důvodu větší přehlednosti jsem se rozhodl rozdělit výsledky do tří bodů na předmnichovský vývoj, události v roce 1938 před sudetskou krizí a následně samotný průběh zářijových dní.

5.1 Předmnichovský vývoj

Šternberk vstupoval do Československa jako většinově německé město a jako takové převážná část jeho obyvatelstva nesouhlasila se začleněním do tohoto státního útvaru. Tato nespokojenost se projevila začleněním města do separatistické provincie *Sudetenland*. Město bylo sice obsazeno československou armádou, nespokojenost však nadále přetrvávala. Jejím vrcholem byla demonstrace 4. března 1919, která mezi oba národy vrazila těžce překonatelný klín. Po dobu první republiky byly tyto události stále živé, což se projevovalo v obrovské nedůvěře mezi oběma národy. Odkaz 4. března byl tedy ve Šternberku daleko silnější než ve většině dalších měst s německou většinou.

Ačkoliv v období první republiky můžeme pozorovat stmelovací tendence, a to především zásluhou sociálně demokratické strany, která měla ve městě stabilní podporu a spolu s dalšími stranami se podílela na řízení města. Do opatrného sbližování ovšem zasáhla hospodářská krize, která vyvolávala konflikty mezi oběma národy. Bohužel smutný fakt, že pohraniční oblasti jí byly více poznamenány, měl za důsledek závist Němců a přisuzování jejich hospodářského neúspěchu pro ně nefunkčnímu československému státu.

Podle volebních výsledků z roku 1935 můžeme jasně usuzovat na příklon většiny obyvatel k Sudetoněmecké straně, která postupem času začala mít odstředivé a separatistické tendence obohacené nacistickými sklony. I když propad sociálních demokratů byl významný, přesto vytvořili významnou opozici.

Vývoj před rokem 1938 ve Šternberku se tedy příliš nelišil od vývoje ve zbytku republiky, resp. od takového vývoje, jakým prošly česko-německé vztahy na celostátní úrovni.

5.2 Rok 1938 (leden–srpen)

Do roku 1938 vstupoval Šternberk jako město s jednoznačně převažující podporou Konráda Henleina a Sudetoněmecké strany. Během zostřování vystupování SdP vůči československému státu můžeme ve Šternberku pozorovat silné odstředivé tendence a s tím související aktivizaci a radikalizaci členů SdP, která postupně získávala další a další voliče na úkor dalších německých stran i sociálních demokratů. Velkými impulzy pro její příznivce byl anšlus Rakouska a vyhlášení tzv. *Karlovarského programu*. Prameny hovoří o stupňování jejich činnosti a snaze získávat stále nové příznivce, i za užití systematického nátlaku, a o potřebě náležitě prověřovat všechny členy, aby byli schopni kdykoliv plnit rozkazy z ústředí. První velkou akcí, které poukázala na polarizaci šternberského obyvatelstva, byl prvomájový průvod roku 1938. V následujících obecních volbách byla jasně deklarována podpora Sudetoněmecké straně, což rovněž zapadá do obecného pohledu na tento rok v odborné literatuře. Napjatá atmosféra, při které podle dostupných pramenů ovšem nedošlo k žádným větším násilnostem či demonstracím, provázela i vyhlášení částečné mobilizace.

Po obecních volbách se rozpory mezi SdP a sociální demokracií přelily i do jednacího sálu městského úřadu. Rozpory zahrnovaly především volbu městských komisí i dva rozdílné přístupy k řešení následků hospodářské krize.

5.3 Šternberk v sudetské krizi

Letní měsíce probíhaly ve Šternberku v relativním poklidu. Kromě sporů v městském výboru o volbě městských komisí k žádným větším násilným či ozbrojeným potyčkám nedocházelo. Zostřování mezinárodních vztahů a hrozba války se ve městě začaly projevovat v prvních zářijových dnech. Ohlasy probíhajícího sjezdu NSDAP v Norimberku přicházely celý týden, přesto nesvedly obyvatele k organizování ozbrojeného odporu či sabotážních a jiných diverzních akcí, jako tomu bylo v některých částech pohraničí. Koneckonců geografická poloha Šternberka by ani nemohla úplně připomínat dění v pohraničí, jelikož ležel hluboko ve vnitrozemí a okolní nížinatá hanácká krajina neumožňovala vedení systematického teroristického boje, který známe z pohraničních regionů. Dalším určujícím faktorem byla i vzdálenost od hranic, tudíž městem nemohly proudit pašované zbraně, tiskoviny a další materiál v příliš velkém rozsahu. Také případné útoky obyvatel za hranice by byly problematictější. Tato

charakteristika města byla nesporně jedním z hlavních důvodů mírného průběhu událostí mnichovské krize, který se nesvrhl v systematicky vedený ozbrojený odpor *Freikorpsu*, ordnerů či jiných formací. Pomyslným vyvrcholením se stal velký průvod a manifestace 12. září po odvysílání Hitlerova projevu. Zásahu za její pokojný průběh lze přisoudit šternberskému starostovi Aloisi Paulerovi, který nedopustil, aby se dav nechal strhnout národnostními vášněmi, a proto nedocházelo k organizovaným či snad městskou politickou reprezentací vyprovokovaným útokům na české policisty, obchody, nebo dokonce na židy. Po potlačení sudetoněmeckých protestů se situace ve Šternberku uklidnila. Místní Němci se zmožili pouze na odpor marginálního dosahu nebo přehli do lesů.

Zatímco první polovina měsíce proběhla v relativním poklidu, skutečně k zajímavým událostem došlo ve druhé polovině. Po vyhlášení všeobecné mobilizace zachvátil místní Němce velký strach z nejisté budoucnosti. Nahrávaly tomu i čistky provedené na radnici. Zatímco vedení města bylo internováno v koncentračním táboře ve Štěpánově a posléze v Přerově, nové sociálně demokratické vedení chtělo celé město dostat pod kontrolu a potlačit jakékoliv projevy náklonosti k Německu a nacismu. Tento moment považuji za hlavní přínos výzkumu mé práce. Tituly odborné literatury, byť se samozřejmě, i když v menší míře, věnují i činnosti německé sociálně demokratické strany a jejím odmítavým postojům, neuvádějí příklad, že v by v nějakém městě došlo k převzetí vlády sudetoněmeckými politickými odpůrci, kteří by okamžitě začali agresivně vystupovat proti většinově pronacisticky orientovanému obyvatelstvu. Tato krátká epizoda neměla samozřejmě dlouhého trvání. Byla přerušena výsledkem mnichovské konference, která sice ihned nerozhodla o připojení města k Německu, přesto byla přivítána s velkou radostí, stejně jako definitivní příchod německých vojsk 9. října.

V průběhu roku 1938 můžeme tedy sledovat dva pomyslné vrcholy – prvomájové manifestace, které poukázaly na politickou a ideologickou názorovou bipolaritu šternberských Němců, a události ve druhé polovině září.

Ačkoliv předmnichovské a mnichovské události ve Šternberku nebyly provázeny velkými násilnostmi, důsledky pro město byly srovnatelné se zbytkem připojených území. Uprchlíká vlna na město dolehla v plné síle. Bylo nutné bleskově zorganizovat evakuaci československých státních úřadů a vypukl rozsáhlý úprk českých obyvatel

a německých antifašistů, kteří po celou dobu hráli v předmnichovských událostech významnou roli.

Charakteristika Šternberka se tedy nevymyká ani tak násilným či v jiných ohledech dramatictějším průběhem, zato jeho krátká epizoda o převzetí moci ve městě sociálně demokratickou stranu je zajímavým zjištěním a podle mého názoru tvoří hlavní specifikum událostí v tomto městě. Na průběhu šternberských událostí měla jistě vliv i jeho geografická poloha a vzdálenost od hranic, čímž se vymyká základní historické charakteristice o průběhu předmnichovských událostí.

Postoj šternberských sociální demokratů v mnichovské krizi nevnímám jako vlastizrada či zřeknutí se svých národnostních práv, ale její postavení do opozice beru spíše jako logický krok odporu vůči nacistickému režimu. Bránění se začlenění Sudet do Německa a přidání se na československou stranu nebyla ani tak rezignace na národnostní zájmy jako spíše ideologický odpor. O čemž svědčí i fakt, že v roce 1919 to byla právě sociálně demokratická strana, která svolávala protesty proti nové republice.

Na druhou stranu nelze zpochybňovat postoje většiny německého obyvatelstva, které si jednoznačně přálo být začleněno do Velkoněmecké říše a jejich propadnutí nacismu. V tomto bodě je potřeba upozornit i na fakt, že pro šternberské Němce měla myšlenka připojení k Německu obrovský význam, jelikož po dobu přechozích 20 let zažívali ústrky a nedůvěru ze strany československých úřadů. Obrovská bolest, která v období tzv. druhé republiky vedla u českého národa v zásadní rozpad důvěry ve všechny hodnoty a ideje první republiky, a především důvěry v demokratické řízení státu, byla Němci vnímána přesně opačně. Stejně jako Češi se cítili být v Československu doma a chtěli žít ve státě, kde budou plně respektována jejich národnostní specifika. Že se jednalo o stát nedemokratický, to v tu dobu příliš velkou roli nehrálo. Pokud vezmeme v úvahu českou stranu, která se po 20 let odmítala důrazněji podílet na řešení národnostních otázek, můžeme brát Mnichov jako přirozený vývoj událostí. Zároveň můžeme najít i pochopení pro propadnutí nacismu a otočení se k Československu zády v krizových momentech velké evropské mezinárodně politické krize, která se stala předzvěstí druhé světové války. Události ve Šternberku jsou toho jasným příkladem.

6 Závěr

Podle Českého statistického úřadu měl Šternberk v roce 2020 celkem 13 440 obyvatel s absolutní většinou české národnosti, která ještě před ani ne 80 lety tvořila pouhých 10 % obyvatelstva. Po roce 1945 došlo ke zpretrhání několikasetleté německé historie a město dočista ztratilo svůj německý charakter, který šternberští Němci chtěli po celou dobu existence meziválečného Československa za každou cenu zachovat.

Vývoj česko-německých vztahů v první polovině 20. století byl provázen obrovským nepochopením, a ne příliš velkou snahou o vzájemný dialog. Nový československý stát v roce 1918 zcela podcenil nebezpečí, které mohlo vzejít z nedostatečného právního ukotvení postavení německé menšiny v československé ústavě a v další zákonech o vnitrostátním uspořádání. V kombinaci se specifickým průběhem hospodářské krize v Československu a agresivitě nastupujícího nacistického režimu v sousedním Německu se jednalo o logické vyústění událostí.

Průběh událostí ve Šternberku se nevyznačoval dramatictější průběhem, který by provázely velké násilnosti a vysoké počty zemřelých. Obyvatelé města Šternberka prožívali v dramatických zářijových dnech klíčový svár mezi většinovým příklonem k nacismu a Sudetoněmecké straně s menšinovými postoji sociálně demokratického dělnictva, které odmítalo nacistickou ideologii. Výsledné připojení k Německu bylo nadšeně uvítáno, ale zároveň způsobilo i uprchlickou vlnu a další důsledky jako na jiných místech.

V otázce dalšího výzkumu vidím nemalý potenciál ve výzkumu působení a úloze sociálně demokratické strany. Na šternberské politické mapě hrála důležitou roli i před druhou světovou válkou a významnou měrou se podílela na sbližování obou národů. Výzkum působení sociálních demokratů ve Šternberku v meziválečném období, nebo i od jejich začátků v době habsburské monarchie, by tak mohl být zajímavým přínosem v otázce pročeskoslovensky orientovaných německých politických sil. Dále by stálo za zvážení podívat se na úlohu a význam sociálně demokratické strany v otázce budování česko-německých vztahů v podmínkách první republiky v celostátním měřítku. Zároveň se nabízí i možnost komparace událostí ve Šternberku s událostmi v jiných podobně velkých městech.

Celkový výsledek práce může posloužit a být nápomocen v oblasti výzkumu dějin města či výzkumu specifík průběhu a důsledků mnichovských událostí na střední Moravě. V neposlední řadě považuji za důležité vzbudit povědomí o historické přítomnosti německého elementu v dnešním olomouckém okrese, na který podle mého názoru široká veřejnost zapomíná.

7 Přehled pramenů a literatury

7.1 Prameny

Státní okresní archiv Olomouc:

fond Archiv města Šternberka 1364–1945, č. 734, inv. č. 412, *Strojopis kroniky města 1937–1940*.

fond Městský národní výbor Šternberk, č. 1653, *Pamětní kniha města Šternberka 1250–1950*.

fond Archiv města Šternberka 1364–1945, č. 734, inv. č. 94, *Protokol zasedání městského výboru (Stadtvertretungssitzung)* (časový rozsah 1931–1938).

fond Archiv města Šternberka 1364–1945, č. 734, inv. č. 95, *Protokol zasedání městského výboru (Stadtvertretungssitzung)* (časový rozsah 1938–1944).

fond Gymnázium Šternberk I 1935–1953, č. 1784, inv. č. 1, *Kronika*.

fond Okresní úřad Šternberk, č. 891, inv. č. 189, *Prezidiální spisy z roku 1938*.

fond Reálná škola (německá), Šternberk 1860–1944, č. 2014, inv. č. 483, *Podací protokol (7.9. 1938 – 2.10.1942)*.

fond Archiv města Šternberka 1364–1945, č. 734, inv. č. 1151, *Městská policie* (časový rozsah 1830–1945).

Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc:

fond OBCHODNÍ A ŽIVNOSTENSKÁ KOMORA V OLOMOUCI (1792)1851–1948(1949), SVAZEK 4/5 - SPISY IV. MANIPULACE SIG.XII., XIII. 1923–1948, č. 53, inv. č. 16195, *Vyhláška Státního policejního úřadu ve Šternberku o útisku (zejména národnostním) zaměstnanců v podnicích*.

fond Četnické oddělení Šternberk, č. 1344, inv. č. 4, *Trestní rejstřík* (časový rozsah 1928–1943).

Edice pramenů:

HLUŠIČKOVÁ, Růžena – KUBÁTOVÁ, Ludmila – MALÁ Irena (eds.): *Protifašistický a národně osvobozenecý boj českého a slovenského lidu 1938–1945. I. díl. 1. sv. 2. seš.* Praha 1979.

Periodika

Deutsches Volksblatt für Mähren und Schlesien, 62, 1938, č. 36–39.

Internetové zdroje:

LANGOWSKI, J., NS-Archiv. Dokumente zum Nationalsozialismus: *Das Münchner Abkommen und Zusätze*. In: <https://www.ns-archiv.de/krieg/1938/tschechoslowakei/muenchener-abkommen-29-09-1938.php>, [cit. 14. 4. 2021]

7.2 Literatura

ANTOŠ, Martin – KOLLMANN, Vítězslav – VÁŇA, Jaroslav: *Šternberk. Historie-současnost-perspektivy*. Olomouc 1984.

BARTOŠ, Josef: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Sv. 3, okresy: Olomouc město a venkov, Litovel, Šternberk, Moravský Beroun*. Ostrava 1972.

BENDA Jan: *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938–1939*. Praha 2013.

BIEBERLE, Josef: *K novodobé historii Němců na Olomoucku. Kritický komentář k regionální historiografii včetně autoreflexe*. *Střední Morava*, 7, 2001, č. 12, s. 124–130.

BRANDES, Detlef: *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*. Praha 2012.

ČELOVSKÝ, Bořivoj: *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy 1999.

ČELOVSKÝ, Bořivoj: *Mnichovský syndrom*. Ostrava 1997.

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality*. Litomyšl-Praha 2004.

GLOTZ, Peter – POLLOK, Karl-Heinz – SCHWARZENBERG, Karl – van NES ZIEGLER, Jan (eds.): *München 1938. Das Ende des alten Europa*. Essen 1990.

HLŮZOVÁ, Vlasta: *Stopami paměti jednoho století: mozaika životních příběhů a událostí ze století světových válek*. Šternberk 2018.

HLŮZOVÁ, Vlasta: *Stopami šternberské historie*. Šternberk 2011.

HLŮZOVÁ, Vlasta: *Šternberské ulice*. Šternberk 2007.

HLŮZOVÁ, Vlasta: *Šternberk za druhé světové války*. Šternberk 2015.

- HRUŠKA, Emil: *Boj o pohraničí. Sudetoněmecký Freikorps v roce 1938*. Praha 2013.
- HRUŠKA, Emil: *Sudetoněmecké kapitoly*. Praha 2006.
- KAŇÁK, Bohdan: *Šternberk slovem i obrazem*. Olomouc 1996.
- KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XIV: 1929–1938*. Praha-Litomyšl 2002.
- Kol. autorů: *Sternberg in Mähren 1269–1969. Festschrift zum 18. Sternberger Heimattreffen in der Patenstadt Günzburg am 2.-3. August 1969 anlässlich der ersten urkundlichen Erwähnung von Sternberg vor 700 Jahren*. Thayngen 1969.
- KOUDELA, Miroslav: *K událostem před padesáti lety*. Kulturní zpravodaj města Šternberka, 7, 1988, č. 9, s. 6–8.
- KOUTEK, Jaroslav: *Nacistická pátá kolona v ČSR*. Praha 1962.
- KREBS, Hans – ZOGLMANN, Siegfried: *Sudetendeutschland marschiert*. Berlin 1939.
- KREISINGER, Pavel – PODOLSKÝ, Karel: *Tragický 4. březen ve Šternberku s odstupem jednoho století – souvislosti, rekonstrukce událostí, důsledky*. In: KOVAL', P. – ŠVORC, P. (eds.): *Rok 1919 a Československo. Postavenie a premeny periférií nového štátu v procese jeho konštituovania*. Prešov 2020.
- KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan – ŠEBEK, Jaroslav: *Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*. Praha 2011.
- KURAL, Václav: *Češi, Němci a mnichovská křížovka*. Praha 2002.
- KURAL, Václav – RADVANOVSÝ, Zdeněk: *„Sudety“ pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem 2002.
- KVAČEK, Robert: *Československý rok 1938*. Praha 1988.
- MAJEWSKI, Piotr Maciej: *Sudetští Němci 1848–1948. Dějiny jednoho nacionalismu*. Brno 2014.
- NĚMEČEK, Jan: *Mnichovská dohoda: cesta k destrukci demokracie v Evropě*. Praha 2004.
- PLACHÝ, Jiří: *Nástin personálních ztrát československé armády v době od 21. března 1938 do 31. března 1939*. Praha 2009.

ZARUSKY, Jürgen – ZÜCKERT, Martin: *Das Münchner Abkommen von 1938 in europäischer Perspektive*. München 2013.

ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938–1945)*. Praha 2001.

8 Resumé

The aim of my bachelor thesis was to introduce the main historical characteristic of the Munich Agreement in the history of international politics, to sum up the consequences of this historical event for Czechoslovakia and then to analyse the development of this serious historical event in the common Czech and German history on the example of a Czechoslovakian city with the majority of German citizens – Šternberk.

The conclusions of my research have proven that the development was not so violent in comparison with other places in the Czechoslovakian borderlands inhabited by German people. The development in Šternberk was significantly affected by the conflicts between the supporters of the Sudeten German Party and the supporters of the German social democratic party.